



أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين ابن مسكويه وشبينغلر

أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين ابن مسكويه
وشبينغلر

سامان عثمان عالي

saman.alee@soran.edu.iq

مدرس مساعد، قسم التاريخ، كلية الآداب، جامعة سوران
ديار ماهر طاهر

diyarmahir8@gmail.com

مدرس مساعد، باحث مستقل
ريفيينگ مسعود سليم

reving.masoud@gmail.com

مدرس مساعد، باحث مستقل

الكلمات المفتاحية: التاريخ، الأخلاق، نهاية التاريخ، ابن مسكويه، شبينغلر.

كيفية اقتباس البحث

عالي، سامان عثمان، ديار ماهر طاهر، ريفيئنگ مسعود سليم، أفول الحضارة بين الانحلال
الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين ابن مسكويه وشبينغلر، مجلة مركز بابل للدراسات
الإنسانية، آب ٢٠٢٦، المجلد: ١٦، العدد: ٨.

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف
والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث
ومشاركته مع الآخرين بشرط نسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو
استخدامه لأغراض تجارية.

مسجلة في
ROAD

مفهرسة في
IASJ

أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين
ابن مسكويه وشبينغلر



The Decline of Civilization Between Moral Dissolution and the End of History: A Comparative Study of Ibn Miskawayh and Spengler

Saman Othman alee

saman.alee@soran.edu.iq

Assistant Lecturer, Department of History, College of Arts, Soran University

Diyar Mahir Tahir

diyarmahir8@gmail.com

Assistant Lecturer, Independent Researcher

Reving Masoud Saleem

reving.masoud@gmail.com

Assistant Lecturer, Independent Researcher

Keywords : History, Ethics, End of History, Miskawayh, Spengler.

How To Cite This Article

Alee ,Saman Othman ,Diyar Mahir Tahir Reving Masoud Saleem ,The Decline of Civilization Between Moral Dissolution and the End of History: A Comparative Study of Ibn Miskawayh and Spengler ,Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, August 2026,Volume:16, Issue 8.



This is an open access article under the CC BY-NC-ND license
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

[This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Abstract

This study offers a profound philosophical and historical endeavor to compare two major worldviews on the decline of civilizations: the voluntaristic moral theory of Ibn Miskawayh and the deterministic organic theory of Oswald Spengler. The investigation begins in the first section with a general conceptual framework to define power and social dynamics. The second section sheds light on how, according to Miskawayh, inner human decay and the dominance of base desires such as ignorance and tyranny lead to the destruction of the psychological





architecture and the subsequent disintegration of social order. This perspective stems from his absolute belief in human free will and the capacity for reform through reason and virtues like wisdom, courage, and justice.

Conversely, the third section explores the pessimistic philosophy of Oswald Spengler, who perceives history as a collection of living organisms with predetermined lifespans that cannot escape their inevitable destiny. For Spengler, the transition from a vibrant, spiritual "Culture" to a rigid, material "Civilization" signals the aging and ultimate death of any civilization a natural law that no human will can alter, as demonstrated in *The Decline of the West**. Consequently, Spengler minimizes human agency in shaping events, arguing that historical ideas forge figures like Napoleon, rather than the other way around. Against this backdrop, the fourth section offers a comparative and critical reading that examines the intermingling of civilizations, environmental factors, and the psychology of fear. It reveals that while both thinkers converge on the ultimate inevitability of civilizational collapse, their primary divergence lies in causality, while Miskawayh attributes decline to human reason and morality, Spengler links it directly to cosmic and natural laws. Ultimately, this study concludes that human history remains an eternal struggle, suspended between the willful reform of the inner self and the determinism of time.

مستخلص البحث

تعد هذه الدراسة محاولة فلسفية وتاريخية معمقة للمقارنة بين رؤيتين كونيتين كبيرتين حول مسألة أفول الحضارات وسقوطها، وهما النظرية الأخلاقية الإرادية عند ابن مسكويه، و النظرية العضوية الحتمية عند أوزفالد شبينغلر.

يستهل البحث في قسمه الأول بتأطير مفاهيمي عام لتحديد ماهية القوة والتغيرات الاجتماعية. وينتقل في القسم الثاني ليسلط الضوء على كيفية تفسير ابن مسكويه لفساد الداخل الإنساني وهيمنة النزعات والأهواء الدنيئة كالجهل والظلم، مبينا كيف تؤدي هذه العوامل إلى تقويض معمارية النفس وتفكيك البناء الاجتماعي، إذ يؤمن ابن مسكويه إيمانا راسخا بالحرية الإرادية للإنسان وقدرته على الإصلاح عبر العقل والفضائل الإنسانية كالحكمة، والشجاعة، والعدالة وفي المقابل، يبحر القسم الثالث في ثنايا الفلسفة التشاؤمية لأوزفالد شبينغلر، الذي ينظر إلى التاريخ بوصفه تشكيلة من الكائنات الحية (العضويات) التي تمر بدورة حياة ذات عمر محدد، ولا يمكنها الفكاك من مصيرها وقدرها المحتوم، حيث يرى أن تحول الثقافة الروحية الحية إلى حضارة مادية جافة هو النذير الفعلي لهزم المدنية وموتها، ولا توجد أي إرادة بشرية قادرة على تغيير مجرى هذا القانون الطبيعي الصارم، تماما كما يتجلى ذلك في مسار أفول الغرب. وبذلك، يختزل شبينغلر دور الإنسان في صنع الأحداث بشكل كبير، معتبرا أن الأفكار التاريخية الكبرى هي التي تخلق الشخص والرموز (مثل نابليون) وليس

أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين

ابن مسكويه وشبينغلر

العكس. و يقدم القسم الرابع من الدراسة قراءة مقارنة ونقدية تشتبك مع مفاهيم تلاقح الحضارات، والعامل البيئي، وسيكولوجية الخوف، ليتبين أنه على الرغم من تقاطع رؤى المفكرين حول النتيجة النهائية المتمثلة في زوال الأمم، فإن المفترق الجوهرى يكمن في العلية وسببية الهدم، فحين يعزو ابن مسكويه السقوط إلى العقل والأخلاق الإنسانية، يربطه شبينغلر بالنواميس الكونية والطبيعية. وتخلص الدراسة في ختامها إلى أن التاريخ البشري سيبقى دوما ساحة صراع وجدل يتأرجح بين الإصلاح الإرادي للباطن وحتمية الزمن.

دارووخانی شارستانییهت له نیوان تیکچوونی رهوشت و کوٹای میژوودا: بهراوردکارییهک له

نیوان مسکویه و شپنگلهر

سامان عثمان عالی

saman.alee@soran.edu.iq

مامۆستای یاریدهدهر، بهشی میژوو، فاکهلهتی ئاداب، زانکۆی سۆران

دیار ماهر طاهر

diyarmahir8@gmail.com

مامۆستای یاریدهدهر، توێژهری سهربهخۆ

ریفینگ مسعود سلیم

reving.masoud@gmail.com

مامۆستای یاریدهدهر، توێژهری سهربهخۆ

پوختهی توێژینهوه

ئهم توێژینهوهیه ههولێکی فلهسهفی و میژوویی قووله بۆ بهراوردکردنی دوو جیهانبینی گهوره لهسه پرستی دارووخانی شارستانییهتهکان که بریتین له تیۆری رهوشتی ئیرادهگهراپی لای ئین مسکویه و تیۆری ئۆرگانیزی ههتیمیهگهراپی لای ئۆسفالد شپنگلهر و لیکۆلینهوهکه له بهشی یهکههدا به چه مکسازی گشتی دهست پێ دهکات تا پیناسهی هیژ و گۆرانکارییه کۆمه لایهتیهکان بکات پاشان له بهشی دووههدا تیشک دهخاته سه ره ئهوهی که چۆن لای مسکویه تیکچوونی ناخی مرۆف و زالبوونی ئارهزووه نزمهکان وهک نهزانی و ستهمکاری دهبنه هۆی ویرانبوونی ته لارسازی دهروون و لیکه له وهشانی ریکخستنی کۆمه لایهتی چونکه ئه وه برۆای تهواوی به ئیرادهی ئازادی مرۆف ههیه بۆ چاکسازی له رینگهی عهقل و فهزیه تهکانی وهک دانایی و ئازایهتی و دادپهروه ریذا، له لایهکی تره وه و له بهشی سییههدا توێژینهوه که گهشت دهکات به ناو فلهسهفه ی ره شبینانه ی ئۆسفالد سپینگلهر که میژوو وهک کۆمه لیک زیندهوهر ده بینیت که ته مه نیکی دیاریکراویان ههیه و ناتوانن له چاره نووس و قه ده ری هه تمی رابکهن چونکه گۆرانی کولتووری زیندووی رۆحی بۆ مه ده نیه تی وشکی ماددی نیشانه ی مه رگ و پیری ههر شارستانییه تیکه و هه یج ئیراده یه کی مرۆی ناتوانیت رپه وه ی ئهم یاسا سروشتیه بگۆریت وهک ئه وه ی له ئاوابوونی رۆژئاوا دا ده بینیت و به مه ش سپینگلهر رۆلی مرۆف له دروستکردنی رووداوه کاندای زۆر لاواز دهکات و پێی وایه بیروکه میژوویه کانن که کاره کته رهکانی وهک ناپلیۆن دروست دهکهن نهک پێچهوانه که ی



لهم سؤنگه يه وه به شی چواره می توئینه وه که خوئندنه وه یه کی به راوردکاری و ره خنه بی پیشکەش ده کات که تئیدا ئاوتیه بوونی شارستانییه ته کان و فاکته ری ژینگه و سایکۆلۆژیای ترس تاوتوی ده کرین تا ده ربکه ویت که سه ره پای هاوړابوونی هه ردوو بیرمەند له سه ره نه نجامی کۆتایی که بریتیه له زهرووره تی دارووخانی گهلان به لام جیاوازی سه ره کی له هوکارقه وماندندایه، کاتیک مسکویه هوکاره که ده گه رینیه وه به عه قل و رهوشی مرؤف به لام سپینگلر ده یه ستنیه وه به یاسای گه ردوون و سروشت و ئه م توئینه وه یه له کۆتاییدا ده گاته ئه و پروایه ی که میژووی مرؤفایه تی هه میسه له نیوان چاکسازی ئیراده یی ناخ و حه تمیه تی کاتدا له ململاندایه.

کلیل وشه کان: میژوو، رهوش، کۆتای میژوو، مسکویه، شبنگلر

پیشه کی

ئهم توئینه وه یه به ناویشانی دارووخانی شارستانییه ته له نیوان تیکچوونی رهوش و کۆتایی میژوودا تیشک ده خاته سه ره هوکاره کانی هه لوه شانیه وه یه کۆمه لگه مرؤیه کان له روانگه ی دوو جیهانبینی جیاوازه وه که یه کیکیان دیدی ئه خلاق و مرؤی ئین مسکویه یه و ئه وی تریان دیدی بایۆلۆژی و حه تمیه تی میژووی ئۆسفالده سپینگلره تا بتوانیت ململانی نیوان ئیراده ی مرؤف له چاکسازی ناخ و یاسا نه گۆره کانی سروشت له دیاریکردنی ته مه نی شارستانییه ته کاندایه بخاته روو، لهم ریگه یه شه وه خوئندنه وه یه کی فله سه فی قوول بو چه مکی به سه ره چوونی هیز و گۆرانی کولتور بو مه ده نه تی ماددی بکات به جوړیک که چۆن تیکچوونی ناخی مرؤف یان زهرووره تی قه ده ره ده بنه سه ره تای کۆتایی پیکهاته گه وه کان.

گرنگی بابته

گرنگی ئهم بابته له وه دایه که هه ول ده دات وه لای یه کیک له گه وه ترین پرسپاره کانی فله سه فه ی میژوو بداته وه که په یوه سته به چاره نووسی گهلان و هوکاره کانی دارووخانی سیسته مه گه وه کان له کاتیکدا که جیهانی هاوچه رخیش به ده ست قهیرانی ئه خلاق و ململانی هیزوه ده نالینیت بویه گه رانه وه بو هزی مسکویه ریگمان پی ده دات له رۆی په روه رده و دادپه روه ری تیکه یین له پاراستنی قهواره کان و له هه مان کاتدا خوئندنه وه ی سپینگلر هاوکارمان ده بیت بو تیکه یشتن له چه مکی ئاوابوونی رۆژئاوا و گۆرانی داهینانه رۆحیه کان بو ره گه زه ماددیه بیکایانه کان که وه ک حه تمیه تیکی میژووی سه ره ده کرین به مه ش توئینه وه که ده بیتته پردیکی فیکری بو به راوردکردنی عه قلانییه تی ئیسلامی کلاسیک و ره شبینی میژووی ئه وروپی له سه ده ی بیسته مده

ئامانجی توئینه وه

ئامانجی سه ره کی ئهم توئینه وه یه بریتیه له ده رخستنی خاله هاوبه ش و جیاوازه کانی نیوان کتیبخانه ی فیکری ئیسلامی و رۆژئاوایی له پرسه هه لوه شانیه وه ی شارستانییه ته کاندایه شان به شانی روونکردنه وه ی کاریگه ری نه خویشیه ده روونی و ئه خلاقیه کان لای مسکویه وه ک هوکاری سه ره کی وێرانبوونی ناخ و گه ردوون هه روه ها ده یه ویت لۆژیکی بایۆلۆژیانه ی سپینگلر شی بکاته وه که ته مه نی گهلان به قوئاغه کانی ته مه نی مرؤف ده شو به یینیت تا بگاته پیشکەشکردنی مۆدیلکی به راوردکاری ره خنه یی که توانای شیکردنه وه ی قهیرانه کانی ئیستای هه بیت

أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين

ابن مسكويه وشبينغلر

میتۆدی توێژینهوه

توێژینهوه که پشت به میتۆدی بهراوردکاری فەلسەفی دەبەستیت بۆ دۆزینەوهی جیاوازییه کانی نیوان حەتمییەتی قەدەر و ئێرا دەی ئازاد لە گۆڕینی میژوودا هەروەها میتۆدی شیکاری ڕەخنەیی بە کار دێنیت بۆ هەڵسەنگاندنی تێروانینە ئەخلاقییه کانی مسکویه لە کتیی تههزیبی ئەخلاق و تێروانینە میژووییە کانی سپینگلەر لە کتیی ئاوابوونی رۆژئاوادا تا بتوانیت دوور لە دەمارگیری فیکری بگاتە ئەنجامی زانستی لەسەر فاکتەرە ناوکی و دەرەکییه کانی وەک ژینگە و ترس و پێداویستی بوونگه رایی

پرسیاری توێژینهوه

پرسیاری سەرەکی توێژینهوه که بریتییه لەوهی که ئایا دارووخانی شارستانییه ته کان دەرەنجامی راسته وخۆی دارووخانی ئەخلاق و نەمانی دادپەروریهیه وەک ئەوهی مسکویه و ئین خەلدون برۆیان پێیه تی یان پرۆسهیه کی حەتمی و بایۆلۆژییه که دەرەوهی ئێرا دهی مرۆفه وەک ئەوهی سپینگلەر پێشبینی ده کات و چۆن فاکتەرە کانی ترس و ژینگە ئەم هاوکیشهیه ده گۆرن.

چوارچێوهی توێژینهوه

چوارچێوهی بابەته که سنووردار کراوه به لیکۆلینهوه له چوار بهشی سەرەکی که له چه مکسازی گشتیهوه دهست پێ ده کات و پاشان دێته سەر شیکردنه وهی قوولی سیستەمی ئەخلاق لای مسکویه و پانزه بانه ماکه ی بۆ پاراستنی دەر وون و دواتر گۆرانی کولتور بۆ مه ده نیهت لای سپینگلەر ده خاته روو له کاتیکدا چوارچێوهی سەرچاوهی ته نهها پشت به دهقه ره سه نه کانی ئەم دوو بیرمهنده و سەرچاوه میژووی و فەلسەفیه پشتراستکراوه کان ده به ستیت.

بهشی یه کهم چوارچێوهی گشتی و چه مکسازی دارووخانی شارستانییهت

خوێندنه وهی رهوتی میژوو و گه ران به دوای هۆکاره کانی گه شه کردن و دوا جار دارووخانی شارستانییه ته کان یه کیکه له گرنگترین بابەته جیبایه خه کانی ناو فەلسەفه ی میژوو که تێیدا تێروانیی بیرمهندان به یی پاشخانه مه عریفی و سەر ده مه جیاوازه کانیان گۆرانی به سەر دا هاتوو مرۆف لهم هاوکیشه ئالۆزه دا هه میشه وەک چهق و داینه مۆی سەر ه کی رووداوه کان سەر ده کریت چونکه خودی مرۆف به جۆریک ئافراوه که په یوه سته به دهر و بهری ئەمه ش واده کات وەک چۆن بکه ری گۆرانکارییه کانه به هه مان شیوه بکه ویته ژیر کۆمه لیک کاریگه ری جیاوازه واته مرۆف وەک چۆن کارتیکه ره به هه مان شیوه کارلیکراویشه چونکه له یه ک کاتدا هه م بکه ره و هه م به رکاره (که مال، ب س، ۳۴) ئەم تاییه ته مندییه دەر وونی و بوونگه راییه ی مرۆف واته کات که نه توانیت به ته نیا و له دەر وهی چوارچێوه ی کۆمه لگه ژیان به ری بکات چونکه سروشتی مرۆف وایه که به ته نیا ناتوانیت هه موو پێداویستیه کی ژیا نی خۆی دابین بکات و کۆبوونه وهی مرۆفه کان له شاره کاند ده بیته سه ره تای گه شه کردنی میژووی و ره خسانی بانه مایه ک بۆ دروستبوونی کولتور و فەلسەفه (مسکویه، ۱۹۸۵، ۳۳-۳۵) له م پێناوه دا کاتیک رهوتی میژوو شی ده کریته وه جیاوازییه کی قوول له نیوان دیدگای ره وشتی و دیدگای ئۆرگانی و حەتمییدا دهر ده که ویت بۆ نموونه میژوو لای مسکویه وەک ئەزموونی رابردو و سەر ده کریت که بۆ تیگه یشتنی مرۆف وەک دهرس و په ندیک بیه دار ماوه ته وه له کاتیکدا لای سپینگلەر میژوو سوڕیک گه شه ی سروشتیه که تێیدا شارستانییهت وەک زینده وه ریک له دایک ده بیته و گه شه ده کات و دوا جار کۆتایی پێ دیت (مسکویه، ۱۹۸۵، ۴-۶) ئەم به راوردکارییه



فهل سيفيهي نيوان مسكويه و سبينگلر دهروازهيهي زانستی گرنگمان بۆ دهکاتهوه تا له ريگهيهوه له چه مکی دارووخانی شارستانیيهت له نيوان تیکچوونی رهوشت و کو تابی میژوودا بکوئینهوه و بزاین چۆن گۆرانکاریه دهروونی و ژیرییهکانی مروّف رهوتی کۆمه لگه کان به رهو لوتکه یان به رهو هه لدير ئاراسته دهکهن

له کاتی لیکوئینهوه له چه مکی شار و شارستانیيهتدا دهبینن که پیناسهی ئەم دیاردانه راستهوخۆ به گۆرانکاریه دهروونی و ژیرییهکانی خودی مروّفهوه به ستراونه تهوه به جوړیک که شار و شارستانیيهت رهگهزهکانی مروّف ناودیر دهکهن نهک پیچه وانه که ی چونکه هه لپه ی دروستبوونی شار له زهینی مروّفدا له سهر بنه مایه کی قوولی به خته وهری و که مکردنه وهی تهنگه بهریه کان له پیناو راستبوونی کار و پتو یستییه کانیدا راوه ستاوه (دیورانت، ۲۰۰۷، ۱، ۲۲؛ فارابی، ۲۰۱۹، ۱۲۵) مروّف به هۆی ئەوهی خاوهن تایبه تمه ندی ئاگییه توانای گۆرینی رهوتی رووداوهکانی تیدا ئافرینراوه و خاوهنی ژیری و عهقله که به هۆی په ییردن به شته کان و تواناکانی خو ی ده توانیت جیاکاری له نیوان چاکه و خراپه دا بکات و به هۆی ئەو سهر بهستی و ئیراده و ئازادییه ی پی دراوه ده توانیت به ئاره زووی خو ی ریگی گونجاو بۆ ژیا نی هه لبرێت (ئیگلتن، ۲۰۰۴، ۱۰۱-۱۰۲) ئەم ئاگمه ندی و ژیری و په ی بردنه ی له مروّفدا کیشراوه رۆلی گۆرانکاری کهری پ ده به خشیت و به هۆکاری هه بوونی ترس له دهرو بهری هه میشه له دۆخی بیداریدا یه که ئەم دۆخه ش میژووی ئاگمه ندی سروشت و گه شه ی شارستانیيهت په ره پیده دات و وا له مروّف ده کات زیاتر هه ولی پاراستنی دهسکه وتهکانی بدات و هه موو هۆشیارییه کیش له م پیناوه دا بگریته بهر (فارابی، ۲۰۱۹، ۹۵-۱۰۴-۱۳۹) شارستانیيهت که له بنه رته دا له سهر مه عریفه داده مه زیت به هۆی کوکردنه وهی زیده به رهه م له لایه ن دهسه لاتیک ناوه ندییه وه گه شه ده کات و ده بیه شوینی ده رکه وتهی سیاست و ته کبیر و چینه نوپیهکانی وهک فه مان په واکان و پیاوانی ئایینی و په ره پیده رانی زانست و جیگیریوونی بنه ماکانی به رپوه بردن (فارابی، ۲۰۱۹، ۲۴؛ مقریزی، ۱۹۹۶، ۱، ۲۴، ۲۵، ۲۶؛ Gordon Childe, 1936, 10, 14). له م پرۆسه میژووییه دا کاتیک ئاوه دانی زۆر ده بیت وشیا ری خه لک بۆ پاراستنی مāl و سامان و زانسته کانیان سیسته میکی یاسای به رهه م ده هینیت که راگرتنی ئەم پرۆسه ی به شاریبوونه به ستراوه ته وه به هاو به شیکردنی ئەندامانی کۆمه لگه له خو شی و نه خو شی و به رجه سته بوونی هه موو جو ره کانی باشی له مروّفدا چونکه لادان له م بنه ما ئەخلاقیانه کۆمه لگه به ره به ره قو ناغی هه ره سی میژووی و دارووخان ده بات (مقریزی، ۱۹۹۶، ۱، ۲۴، ۲۵، ۲۶؛ فارابی، ۲۰۱۹، ۱۴۵، ۱۴۶) لێره وه له روانگه ی فه لسه فیه وه جیاوازی شار و گوند ته نها له قه باره ی دانیش تونده نییه به لکو له شیوازی بیرکردنه وه و ئالۆزی تو ری په یوه ندییه کۆمه لایه تییه کاندایه که تیدا کو یو ونه وهی مروّفه کان بۆ پرکردنه وهی ناته واوییه ناوه کییه کان و پتو یستییه ماددییه کانیانه له پیناو هاریکاری یه کتردا که به مه ش هیژ و ده ولت دروست ده بیت و سیاست ده که ویتته کار (فارابی، ۲۰۱۹، ۱۲۴) له ناو ئەم چری و ئالۆزییه شارنشینییه دا مروّف ده توانیت به هره کانی خو ی ده ریخات به لām له هه مان کاتدا پتو یستی به یه کیتییه کی زمان هه یه بۆ بیرو راگۆرینه وه و به هه مان شیوه پتو یستی به یاسایه کی ئەخلاقی هه یه بۆ به یه کگریدانه وهی خه لک له ریگه ی په ره ورده و خیزان و قوتا بخانه وه چونکه لیره دا په یوه ندییه کان له ئیراده ی سروشتی کۆنه وه ده گۆرین بۆ ئیراده ی عه قلانی نو ی و شار ده بیتته ناوه ندی وشیا رییه کی یه کگرتوو که تیدا عه قله کان یه کده گرن و کار بۆ به رژه وهندی گشتی ده کهن (دیورانت، ۲۰۰۷،

أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين

ابن مسكويه وشبينغلر

١٩٥٧، ١، ٣١٩، ٣٢٠؛ Raymond Aron, 1998, 11; Wirth, 1938, 44؛ ٢٣، ٢٢، ٢١؛
جتماعه ی ئیخوان سهفا،

کاتیک دینیه سهر تیروانی فیلهسه فی مسکویه بۆ میژوو دهبینن که پیناسه ی شارستانییهت لای ئەم بیرمهنده به تهواوی په یوهسته به گه شه ی ئەقلانی و پیگه یشتی ئەخلاق کۆمه لگه وه به جۆریک که قۆناغه کانی گه شه کردن نیشانه ی هیژ و توانای مروفتن له میژوودا و مسکویه پی وایه عقل بنه مای سهره کی بنیادنانی که سایه تی مروفته پیش شارستانییهت و بهر له وه ی قۆناغی دارووخان و سستی روو له کۆمه لگه بکات (مسکویه، ١٩٨٥، ٤١-٤٢) یاسا کانی میژوو لای مسکویه وهک ئەزموونیکی به تی مروی سهر ده کرین که تیدا مروفته کان له ریگه ی تاقیکردنه وه ی بهرده وامه وه کۆمه لگه به ره و پیشه وه ده بن و ژیانیش له سهر هویه ره وشتیه کان وه ستاوه (مسکویه، ١٩٨٥، ٤-٨) به پی ئەم دیدگایه سهره لدانی شار پیشوازی له گه شه ده کات و ههر بیرمهندی که دیدی تایبه تی خو ی باسی ده کات به لام بهرله دارووخان هه میشه قۆناغی زیڕین دیت به ره هه م و مروفایه تی کاتیک له م ریگه یه لاده دات ده چیت ناو خه م و سستییه وه (مسکویه، ١٩٨٥، ١٠-١٣) یاسای میژوو ریژه ویک دیاریکراوه که بۆچوونی زانایان له سهری جیاواز ماوه و کاتیک ئەزموون و حه تمیه تی بایۆلۆژی لیره دا به راورد ده کرین تیده گه یین چۆن کۆتایی ته مه نی گه لان رووده دات (مسکویه، ١٩٨٥، ١٠). مسکویه له خویندنه وه ی میژوودا به تهواوی پشت به به لگه ی عقلی ده به ستیت چونکه ئەو پی وایه میژووی رابردو و پر به له په ند و وانه ی به سوود بۆ داهاتوو و تیکچوونی سیسته مه کان هه میشه هۆکاری ده روونی و ره وشتی له پشته وه یه که کاتیک تاکه کان ئامانجی راسته قینه ی خو یان له ده ست ده دهن و به ره و حه زه نزمه کان هه نگاو ده نین کۆمه لگه تووشی دارووخان ده بیت (مسکویه، ١٩٨٥، ٧) لیره وه چه مکی میژوو وهک ئەزموون هیژیک گه وه ده دات به ئیراده ی مروفته کان چونکه کۆمه لگه ده توانیت له هه له کانی رابردو و فیری وانه ی نو ی بیت و دارووخان شتیکی حه تمی و نه گۆر نییه ئە گه ره عقل و ئەخلاق له کۆمه لگه دا حاکم بن و مسکویه لیره وه گه شبینی خو ی بۆ چاکسازی نیشان ده دات و پی وایه مروفت ده توانیت ریگری له هه ره سه پینان بکات (مسکویه، ١٩٨٥، ٨) به لام سروشتی میژوو لای مسکویه له سهر بنه مای یاسای گۆرانیش راوه ستاوه چونکه هیچ بارودۆخیک له سهر یه ک شیواز بهرده وام نابیت له جیهاندا و هیژی عقل ده توانیت گه شه کردن درێخایه ن بکات له کۆمه لگه دا ئە گه ره مروفته کان پابهندی یاسا و ریسا کانی کۆمه لایه تی و ره وشتی بن (مسکویه، ١٩٨٥، ١١).

له بهرام بهر دیدگای ئەزموونی و ره وشتی مسکویه دا فه یله سو فی ئەلمانی ئۆسفالد سپینگلهر تیروانیکی تهواو جیاواز و ئۆرگانی بۆ میژوو پیشکesh ده کات ئەو گه لان بۆ س جۆر پۆلین ده کات که بریتین له گه لانی پیش شارستانییهت و گه لانی شارستانییهت و دوا جار گه لانی پاش شارستانییهت به جۆریک که به گه لانی پیش شارستانییهت ده لیت گه له سهره تاییه کان چونکه ئەوانه گه لی هه لچوون و هیچ ئاراسته یه کی دیاریکراویان نییه و چاره نووس به سهریاندا زال نییه دواتر گه لانی شارستانییهت یان نه ته وه دین که کاتیک دروست ده بن رو جی شارستانییهت تیاندان به ئاگ دیته وه که خو ی له هه موو لایه ن و ده رکه وته کانی شارستانییهتدا ئاشکرا ده کات و به پی وینه ی ئەو شارستانییهته ی که دروستی کردووه گه شه ده کات ئەوانه له گه لانی پیش شارستانییهت جیاوازن به وه ی که ئەوانه ی دوا یان گه لانی بی وینه ن له کاتیکدا گه لانی شارستانییهت به وه جیا ده کرینه وه که خاوه ن وینه یه کی روون (بدوی، ١٩٨٣، ١٩٧) به لام



گهلانی پاش شارستانییهت یان دواکهوتووہکان پښان دھوتریت گهلانی جوتیاران که به نهزۆکی و بهپیتنهبوون دهناسرتنهوه و به لامیژووی وهسفیان دهکات له بهر ئهوهی فاقدی یهکیته ههستکردن به چاره نووس و میژوو و بوونی زیندوو (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۲۴۰-۲۴۱؛ بدوی، ۱۹۸۲) بهم جوړه سپینگلهر پیتی وایه رۆژئاوا بهرهو ئاوابوون و پیری ههنگاو دهئیت و هیچ چاکسازیهک ناتوانیت ریگری لهم یاسا سروشتیه بکات چونکه شارستانییهت قوناغی کۆتایی و وشکبوونی داهینانی رۆشنیرییه و میژووش نیشانمان دهدات که هه موو هیژیک بهرهو لاوازی دهچیت (شپینگلهر، ۱۹۶۴، ۱، ۴۵).

بۆ قوولبوونهوه له فهلسهفه ی سپینگلهر پښوخته له چه مکه کانی یادهوهی و کات و سروشتی رووداوهکان بگهین چونکه شپینگلهر پیتی وایه یادهوهی پلهیه کی بهرز و توانایه کی تهواوه له ویناکردن که مروف دهتوانیت له رینگهیهوه بهردهوامی خو ی بپارێزیت وهک خالیک پیکهستههری رابردوو و ئیستا و داهاتوو که دهبیته هو ی گه شهکردن و پشت بهستن به مه عریفه و بیروباوهره خودیهکان جیا له وهش یادهوهی کاتیک دروست دهبیت که بیرکردنهوه ئاماده پ و یادهوهی که ئۆرگانی زیندووی میژوو له شپینگلهر ته نه کۆگایه ک نییه بۆ هه لگرتنی شتهکان به لکو توانای ویناکردنه له ساته جیاوازهکاندا وهک پردیک له نیوان رابردوو و داهاتوودا به کورتی یادهوهی بنه مایه کی سه رهکیه بۆ ویناکردنی میژوو و پیکه بشتی مروف و پاراستنی رووداوهکان به زیندووی و شپینگلهر یاداشت یان ژياننامه ی که سهکان ته نه به کۆکه رهوه ی ژبانی تاکه که سی نازانیت به لکو به کۆکه رهوه و خوگری رۆحی شارستانییه تیکی تهواوی دادهئیت چونکه میژوو گرنگی به بهراوردکردنی سایکۆلۆژیا و شیکارکردنی دهروونی گهلانی جیاواز دهدات (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۱، ۲۱۰-۲۱۱، ۲۵۸) زۆربه ی فهیله سوف و میژوونووسان بایه خیان به چه مکی فره په هندی میژوو داوه به لام لای شپینگلهر که شارستانییهت به یه که ی لیکۆلینه وهی میژووی دادهئیت تیگه یشتن لهم چه مکه و ناسینی خاوه نه که ی پښوخته به قوولبوونهوه هه یه له به ره مه کانیدا چونکه شپینگلهر میژوو بهو فورمه دهزانیت که مروف له رینگهیهوه تیده کۆشیت بۆ دهرخستنی بوونی زیندووی جیهان و په یوهندی به ژبانی خو یه وه تا بگات به حه قیقه تی قوول که واته میژوو لای ئه و چوارچیه وه که بۆ تیگه یشتن له جیهان وهک هه بوویه کی زیندوو نه ک ته نه کۆمه لیک رووداوی بښنه ما به لکو به های میژوو هاوتا یان رینگهیه که بۆ گه یشتن به خودی حه قیقه ت (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۱، ۴۸)

لیره وه پښچه وانیه ی بۆجوونی باوه وه کاتیک باس له میژوو دهکات راسته وخۆ ژماره و زنجیره ی سال باس ناکریت به لکو شپینگلهر به پښچه وانیه وه واده یینیت هیچ په یوهندیه ک له نیوان میژوو و بیرکاریدا نییه به لکو بیرکاری یاساکانی سروشت پیک دهئیت و په یوهندی نیوان بیرکاری و سروشت په یوهندی دهمار و خوینه بۆیه شپینگلهر پیتی وایه دهبیت سروشت به چاره سه ریکی زانستیانه چاره سه ر بکریت به لام پښوخته میژوو به چاره سه ریکی شیعریانه چاره سه ر بکریت (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۱، ۱۳۰، ۱۹۹) چونکه رووداو بهردهوام له گۆراندایه و زمانه که ی چاره نووسه به هو ی ئه وهی هه میشه داهینان و ئاراسته ی نو ی تیدایه به پښچه وانیه ی سروشت یان زانست که جیگیره و له سه ر بنه مای هو و ئه نجام دووباره دهبیته وه میژوو له رووداوی ناوازه پیکدیت که ته نه یه ک جار رووده دن و دووباره بوونه وه یان نییه وهک چۆن سروشت فورمی گوزارشتی مروف زیاده شارستانییه له هه سته کاتییه کانی به لام میژوو فورمی په یپیردنی مروفه به بوونی زیندووی جیهان و گه یشتن به حه قیقه تی قوول له رینگه ی به ستنه وهی به ژبانی خو یه وه لای شپینگلهر رووکه شی سیمای سروشته و قوولی سیمای میژوو که گرنگیه که ی



أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين

ابن مسكويه وشبينغلر

لهوهدايه كار لهسهر زیندوو دهکات و په یوهندی راسته و خووی به ژیان و حهقیقه ته وه ههیه (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۱، ۴۸، ۲۹۱).

شپینگلر ئەم راستییە زیاتر دەخاتەرپوو کاتیک باسی ئەوه دهکات که دوو پرووداوی میژووی دوو ناوهند له دوو شارستانیەتدا به یه کهسانی داگیر دهکهن و ئەوه پروون دهکاتهوه که ئەمه به شیوهیه کی پێژهیییه نهک به پههائی و لێره دا مه بهستی له دووباره بوونهوهی میژووی پرووداوهکان نییه چونکه ئەو له بنه پرتدا باوهری به دووباره بوونهوهی میژوو نییه به لکو مه بهستی له وهیه ههر یهک لهو پرووداوانه بوو شارستانیەت ته کهی خویان هه مان گرنگیان ههیه چونکه به پیتی بیروبوچوونی شپینگلر هه موو شارستانیەت ته کهان به چهند قوناغیکی وهک یه کدا تیده په پرن کاتیکیش باس لهو هاوچه رخییه هزرییه دهکات مه بهستی رۆلی ههریهک له وانهیه له شارستانیەت ته کهی خویندا که له پرووی هزرییه وه هاوچه رخی یه کترن (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۱، ۱۹۷) جیا له مهش شپینگلر چه مکی کات به کیشه ئامیز ده زانیت و پیتی وایه وهک چه مکی چاره نووس له لایه ن بیرمه ندانه وه به خراپی تیگه یشتنی بوو کراوه ئەو له ریبازی خویدا کوتای هینان به سه رها و گه یشتن به ئەنجامیکی پروون وهک بیروکهی چاره نووس ده بینیت به مهش به راشکوی ته وای بوچوونی بیرمه ندانی پیش خووی له سه ر کات به هه له داده نیت و هوکاری ئەم په خنه توندهش ئەوهیه که کات لای شپینگلر کرۆکیکی ئەندامی زیندووی تایبه تی ههیه و ههر شتیکی زیندووش خاوه نی ژیان و ئاراسته و هاندانه و بوونی زیندووش شایسته ی گۆرانه و پرووداوه ناوازه کانی دووباره نابنه وه بۆیه میکانیکیهت ناتوانیت پرپهوی کات دیاری بکات و وه سفی کات ته نها سه ر به کات و چاره نووسی ناوه کی خویه تی (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۱، ۲۴۰).

به شی دووهم ئیبن مسکویه تیگچوونی رهوش و هک هوکاری ناوه کی دارووخان

مرووف کاتیک ده گاته قوناغیکی بالای هوشیاری به ته وای په یمان له گه ل خویدا نوێ ده کاته وه که کوئترۆلی نه فسی خووی بکات و ببیته خاوه ن پاکدامیتی و ئازایه تی و دانایی چونکه نیشانه ی پاکدامیتی راسته قینه ئەوهیه مرووف له پیدایستییه کانی جهسته یدا ده ستپیه گر بیت بو ئەوه ی چاوچنوکی و ته مه ع زیانی پی نه گه یه نیت و نیشانه ی ئازایه تیش ئەوهیه شه ر له گه ل حه زه خراپه کانی بکات بو ئەوه ی توورپه ی بیجی به سه ریدا زال نه بیت و نیشانه ی دانایی ئەوهیه له بیروباوه ریدا به قوولی ورد بیت وه بو ئەوه ی زانستی چاکه به ده ست به یینیت تا ده روونی پی ریک بخت و دادپه روهری به دی بینیت له م پیناوه دا بو گه یشتن به م ئامانجه به رزه ش پیویسته مرووف پابه ند بیت به پانه بنه مای ئەخلاق که خویان له هه لپژاردنی راستی به سه ر به تالدا له بیروباوه ردا و راستگوپی له گوئاردا و چاکه له کرداردا ده بیننه وه له گه ل به رده وای له کوئترۆلکردنی نه فس لهو شه ره هه میشه ییه ی له نیوان مرووف و خویدا هه یه شانبه شانی پابه ندبوون به شه ریعت و ئه رکه کانی و پاراستنی به لینه کان تا جیه جی ده بن که یه که مینیان به لینی نیوان مرووف و خودایه هه روها که مکردنه وه ی متمانه ی کوئیرانه به خه لکی و خوشویستی جوانی له بهر خودی جوانی نهک له بهر به رزه و هندی کاتی و بیده نگی له کاتی حه زی نه فس بو قسه کردن تا ئەو کاته ی عه قل بریار ده دات پاشان پاراستنی خه سلته باشه کان تا ده بنه رهوش له ده رووندا و پیشه ویکردن له ههر شتیکی که راست و دروست بیت و پاراستنی کات و ته مه ن بو ئەوه ی ته نها له شتی گرنگدا به کار بیت و نه ترسان له مردن و هه ژاری بو ئەنجامدانی کاره پیویسته کان و وازه ییان له دواختنی کاره کان و گرنگی نه دان به قسه ی



خه لکی خراب و حه سود بۆ ئه وهی کات به شه پرکردن له گه لایندا به فیرۆ نه چیت و راهاتن له سهر مامه له کردن له گه ل دهوله مهندی و هه ژاری و ریز و سووکیه تیدا و به بیرهینانه وهی نه خوشی له کاتی ته ندروستیدا و خه م له کاتی دلشادیدا و رازیوون له کاتی تووره ییدا بۆ ئه وهی سته مکاری که م بیه وه وه له کو تاییدا هه بوونی ئومیدی به هیز و متمانه ی ته واو به خودا و ئاراسته کردنی ته واوی سهرنج بۆ لای ئه و تاکه سه رچاوه ی راسته قینه ی پرگاری و مانه وهی مرۆفه له جیهاندا (مسکویه، ۲۰۰۳، ۱، ۲۳، ۲۴).

له م سۆنگه یه وه ئه رکی سهر شانی فه رمانه روا و به رپوه به ری شاره کان گه لیک قورس ده بیت چونکه پپو یسته له سهر به رپوه به ری شاره کان که ههر مرۆفیک به ره و ئه و به خته وه ریه ئاراسته بکات که تایه ته به خو ی پاشان بایه خدان و روانی خو ی بۆ خه لکی دابه ش ده کات بۆ دوو به ش یه کتیکان له رینماییکردنی خه لک و راستکردنه و ه یان له رینگه ی زانسته فیکریه کانه وه و ئه وی تریان له رینماییکردنیان به ره و پیشه سازی و کاره هه سستییه کان و ئه گهر به ره و به خته وه ری فیکری رینمای کردن به هینانه دییان له گه یشتن به ئامانجی کو تای له سهر رینگه ی شیکاری و راگرتنیان له لای ئه و هیزانه ی که باس مان کردن و ئه گهر به ره و به خته وه ری کرداری رینمای کردن به هینانه دییان له لای ئه م هیزانه وه و کو تای پپهینانیان بۆ ئه و ئامانجه دا به خته وه ری رهوشتییه و ئه وهی که ته واوی کرداره کان له لایه ن ئیمه وه به جوانی ده ریچن وه ک چۆن له سه ره تای کتیه که دا کیشامان و تایه تمان کردوه به شهیدایانی فهلسفه تایه ت نه ک بۆ خه لکی گشتی و له بهر ئه وهی تیرامان له پیش کرداره وه بوو پپو یست بوو خیری ره ها و به خته وه ری مرۆی باس بکه ی بۆ ئه وهی ئامانجی کو تای تیبینی بکیت پاشان به و کرداره ویستییه داوا بکری ت که کورته یانمان له وتاری یه که مدا باس کرد و ئه ریستوتالیس ته نها کتیه که ی به م شوینه ده ست پیکردوه و به هینانه وه ی خیری ره ها ده ستی پیکردوه بۆ ئه وهی بنا سرت و شهیدای بۆ دروست ببیت و ئیمه ش ئه وهی ده یلیت باس ده که ی و دوای ده که وین به وهی که له شوینه کانی تریش لییمان وه رگرتوه بۆ ئه وهی که بلاءوی کردوه ته وه له یه ک شویندا کو بیته وه و به یی توانامان ئه وهی لای رافه کارانی کتیه کانی که له داناییه که یه وه نزیکن وه رگرتوه زیاد ده که یه سهر ئه وه و خودا سه رخهر و پالپشته چونکه خیر به ده ستی ئه وه و ئه و به سمانه و با شترین بریکاره لیروه تیده گه ی که دادپهروه ری کو له که ی مانه وهی شاره و به یه که وه ژیان نه بیت کو مه لگه بیزاره و ئه مه ش هه میشه بنه مایه بۆ پاراستنی گه لان له م دنیا یه دا (مسکویه، ۱۹۸۵، ۱۹، ۲۵، ۶۲-۶۳)

کاتیک غه ریزه ی ئازه لی کاتیک زال ده بیت رهوشتی فه رمانه روا به ره و خراپی ده چیت و لیکه له شه شانی ناوه کی ده بیت ته سه ره تای کو تای و مه رگی شارستانییه ت له م غه فله ته دایه چونکه بنه ما رهوشتییه کان کو له که ی سه ره کین بۆ مانه وه ی ههر کو مه لگه یه ک و کاتیک دادپهروه ری له ناو بچیت سیسته می گشتی لیک هه لده وه شیت و مسکویه یی وایه مرۆف به بی رهوشت ناتوانیت هاوسه نگی بپاریزیت و رینگای راست بۆ مرۆفه کان دیاری بکات چونکه به بی بوونی پپوه ره جیگه ره کان مرۆفه کان ده که و نه ناو ململانی به رزه وهندی کاتی (مسکویه، ۱۹۸۵، ۲۳-۲۴، ۲۸-۲۹، ۱۱۱-۱۱۳) دادپهروه ری لای مسکویه بهر له وهی ته نها ریکه ستنیکی ده ره کی یان کو مه لایه تی بیت هاوسه نگییه کی ناوه کی قوولی پیکهاته ی ده روونی مرۆفه که تپیدا عه قل وه ک هیزکی بالا و رپه ره ده ست به سهر هیزه نزمه کانی تری ده رواندا ده گریت و رینگری ده کات له سه ره لدانی نه خوشیه ده روونی و ئه خلاقیه کانی وه ک چلیسی و رق و حه سادته که ده بنه

أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين

ابن مسكويه وشبينغلر

هوى شيواندني كه سايه تي مرؤف و ئەم كۆنترۆلكردنه عه قلائيه هۆكاري سه ره كيه بۆ گه يشتن به ناشتي ناوه كي و دروستبووني دۆخي ئۆلفهت و هاوړيه تي راسته قينه له گه ل كۆمه لگه دا چونكه كاتيک مرؤف له ناوه وه سه ركه وتوانه زال ده بێت به سه ر ئاره زووه مادديه كانيدا و واز له پاره په رستي ده هينيت له كۆيلايه تي ماده ده رزگاري ده بێت و ده توانيت به زه يي و مه روهت وه ك هيزيكي ده رووني ئه ريي له پيناو به يه كه وه ژياندا به كار به يني و هه ر ئەو ديده روشتي و ده روويه كاتيک ئاوته ي پرسی فه لسه فه ي ميژوو ده بێت دادپه روهری لای مسكويه ده بێته بزوينه ري بنه ره تي بۆ به رده وامي و ره وتي پيشكه وتني شارستانيه ته كان و بنيادنانی هيزي ناوه كي ده سه لات چونكه ميژووي گه لان ته نها زنجيره يه ك له رووداوي رووت نيه به لكو ره نگدانه وه ي راسته وخۆي يه كړيزي و ره وشتي پيكهاته كۆمه لايه تيه كانه و كاتيک فه زيله ته كاني وه ك پاراستني په يمان و هاوبه شي چاك و بپاريداني دادپه روهرانه له ناو ميژووي ده سه لاتداري و كۆمه لگه دا كال ده بنه وه و به رژه وه ندي تاكه كه سي و درۆ و ساخته كاري جيگه ي ده گر نه وه قوئاعي دارماني ميژووي ئەو شارستانيه ته ده ست پېده كات و به م شيويه پاراستني ئەم به ها ئەخلاقيانه مه رجي سه ره كيه بۆ پاراستني هيزي ناوه كي كۆمه لگه و ريگريکردن له هه ره سه ينياني ميژووي گه لان (مسكويه، ١٩٨٥، ١٩-٢٠)

له م چوارچيويه دا مسكويه له ريگه ي ئەم ده قه وه پاشايه تي وه ك دۆخيكي ناارامي و هه ژاري ده رووني قوول وينا ده كات نه ك ته نها وه ك ده سه لاتيكي ده ره كي چونكه تيرنه بووني ئاره زووه كان و به رده وامي پيوستيه كان ده بنه هوي دروستبووني دلپاوكي و سه سادته 线 و تيكيچووني ناشتي ناوه كي و مرؤفي خاوه ن ده سه لات له روانگه ي ده روونيه وه له ژير فشاري به رده وامي دوزينه وه ي چيزي نوئ و پاراستني سامانه كادايه كه ئەمه ش وای لي ده كات له ناوه وه غه مبار و له ده ره وه رووناك بېت و پاشا دواي ماويه كي كه م له به ده سه ينياني ده سه لات چيزي راسته قينه له ده ست ده دات و تووشي بپزاري ده بېت چونكه به هاي راسته قينه ي مرؤف به سه تراوه به نيعه مه زاتي و هوشمه نديه ناوه كيه كانه وه نه ك به شته ده ره كي و كاتيه كان كه مرؤف ده كه نه كۆيله ي ماده هه رووها له ديدى فه لسه فه ي ميژوو وه ده سه لاتي پاشاكان و ته مومژ و ديمه نه ده ره كيه كاني وه ك ته خت و سوپا و گه نجينه كان ته نها سه رابيكي خه له تينه رن و به رده وامي ميژووي مسوگه ر ناكه ن چونكه له سروشتي ميژوودا هه موو ده سه لاتيكي ماددي به ره و تيكيچوون و له ناوچوون ده روات و خه رچكردني ساماني ده و له ت بۆ پاراستني سه ربازه كان و گه نجينه كان نيشانه ي لاوازي هيزي ناوه كي ئەو ده سه لاته يه له به رامبه ر كار سه اته ميژوويه كاندا و مسكويه له ريگه ي گواستنه وه ي سه رنج له پاشايه تي كاتي بۆ پاشايه تي راسته قينه ي ئەبه دي ئەوه ده رده خات كه ميژووي راسته قينه ي مرؤفاه يي له ريگه ي گه شه سه ندي فيكري و به هاي رۆحي جيگيره وه بنياد ده نريت نه ك له ريگه ي رووداوه سياسي كاتيه كان و ده سه لاتي فاني گه لان (مسكويه، ١٩٨٥، ١٥٠-١٥١)

به م پيه تيگه يشتن له ميژوو و قوولبوونه وه له رووداوه كاني و سوودوه رگرتن له ئەزموونه كاني مرؤفي دانا و پادشاي دانا و سياسي تي دانا دروست ده كات به شيويه ك ميژوونووس سه رچاوه ي ئەم داناييه له ريگه ي تيگه يشتني بۆ سوننه ته گه ردوونيه كان و ياساكاني ناوه داني ده دوزيته وه و شوينه واري واقيعي جيبه جيكردي ئەخلاق له قوئاعه جياوازه كانيدا تيدا به دي ده كات ئەمه ش ئەو بابته يه كه مسكويه ئاماژه ي پيكردوه كاتيک له پيشه كي كتيبه كه يدا به ناوي تجارب الأمم ده لئيت كاتيک ته ماشاي ده نگوباسي نه ته وه كان و ژياني پادشاهانم كرد و



هه والی ولاتان و کتیهه کانی میژووم خویندهوه تیاندا شتانیکم دوزیهوه که نه زمونیان لی وهرده گیریت لهو بابه تانهی هیشتا هاوشیوه کانیان دووباره دهبنهوه و چاوه پروان ده کریت پروداوی لهو شیوهیه رووبدهن وهک باسکردنی بنه ماکانی دهوله تان و دروستبوونی پاشیه تییه کان و باسکردنی تییکچوون و کیشه تییاندا له دواي نهوه و چاککردنی له لایه ن نهوه که سانهی فریای که وتن و چاکیان کردهوه تا گه رایهوه بو باشتین دۆخ ههروه ها پشتگویتستی له لایه ن نهوه که سانهی فهرامۆشیان کرد تا گه یشته دارمان و له ناوچوون له گه ل باسکردنی نهوه سیاسه تانهی په یوهندیان به مهوه ههیه له ناوه دانکردنهوهی ولاتان و یه کخستی رای گه ل و چاککردنی نازی سهربازان و ته له که کانی شهر و فیلی پیاوان و نهوانه ی دژی دوزمن سهرکهوتوو بوون و نهوانه شی به سهر خاوه نه کهیدا شکانهوه و باسکردنی نهوه هوکارانهی که کومه لیک خه لکی لای سولتان پیشخست و نهوه بارودوخانهی که بوونه هو ی دواکهوتنی کهسانی تر و نهوانه ی سهره تیه کی باش و کوتاییه کی خراپیان هه بوو یان به پیچه وانهوه بوون و نهوانه شی سهره تا و کوتاییان له سهر یه ک شیواز به ردهوام بوو و باسکردنی سیاسه تی وه زیه کان و فه رمانده کانی سوپا و نهوانه ی شهر و سیاسه ت یان به ریوه بردن و دهسه لاتیان پیسیژدرا و به باشی جیه جییان کرد و بویان لوا یان به پیچه وانه ی نهوهوه بوو چونکه پروداوه کان و نهوه به سهره تانه نهوه نیشان دهدهن که تییاندا شتانیکم دوزیهوه که نه زمونیان لی وهرده گیریت لهو بابه تانهی هیشتا هاوشیوه کانیان دووباره دهبنهوه و چاوه پروان ده کریت پروداوی لهو شیوهیه رووبدهن (مسکویه، ۲۰۰۳، ۱، ۵۹)

له م قوناغه دا فه یله سوفی میژوو ناچاره په نا بباته بهر به دوا داچوونی هه موو فاکته ره بایؤلۆژی و دهروونی و فیکری و باوه ری و ئابووریه کان بو نهوه ی په یوهندی له نیوانیاندا دروست بکات تا وینه یه کی ته واو پیکبه یین که فاکته ر و یاساکانی دیاریکردنی جووله ی میژوویان لی وهرده گیریت به جوړیک به یه که وه ئیان یان الفته نیشانه ی ته ندروستی کومه لگه ی مریه و مروفه کان هه میشه پیوستیان به خوشه ویستی و هاوکاری هه یه بو ژیان و نه گه ر نه م په یوهندیه نه می نیت ململانی ناوه کی دهست پی دهکات و مسکویه نه مه به سهره تانی نه خوشی کومه لگه ی ده زانیت که به ره و فه نا بوون ده چیت چونکه غه ریزه ئازه لیه کان کاتیک به سهر عه قلی مروفدا زال ده بن مروف به ره و تیکیدان و سته مکاری و چاوچنۆکی هه نگاو ده نیت و نه م غه ریزانه ده بنه هو ی مهرگی هیواشی هو شیاری له کومه لگه دا و شارستانییه ته کان له ناوه وه به هو ی سهر پیچی عه قله وه به ته واوی لاواز ده بن (مسکویه، ۱۹۸۵، ۲۰-۲۶، ۱۲۳)

له م خاله دا نه گه ر به راوردکاریه کی میژووی بکه ین ده بینین مه کیافیلی نهوه ی به نه زمونی میژووی خستوته روو به راشکوی به سهرور و سهرای نه خلاق هیژ راده گه ینیت که ده بیت هه رچی پکی له دهست پی بیکات بو یه کلا کردنهوه ی هاوکی شه ی هاوتاکان و لیکه وته ی نهوه بابه ته بو مامه له کردن گه نگه شه هه لنگری و ده بیت به زووی و به زهبری کوشنده له ناویرین چونکه نه گه ر ده رفه تیان پی بدری و یه ک بگرن ده توانن بنه مایه ی مه ترسیه کی گه وره (مه کیافیلی، ۲۰۱۹، ۸۲-۸۵؛ Ernest J. Wilson, 2008, 110-124; Haikal, 2020, 100-101) ته نانه ت نهوانه ی پیشوو خاوه نداری رووشی هیژیان کردوو کاتیک که م ته رخه میان کردوو لیکه وته که ی ئاماده کاری بووه بو به رگه گرتن له کوتای هیژ و لیکه وکه ته ی تری بو سهررداری نه خلاق به سوک و ناشرین و ناویراوه له میژوو تو مار نه کرین که خوشه ویستی و متمانه ی خه لک بو خاوه ن هیژ و ئامانج ناهیلیت (ئین خه لدون، ۲۰۱۶، ۱، ۳۵۲-۳۵۷؛ مه کیافیلی، ۲۰۱۹،

أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين

ابن مسكويه وشبينغلر

١١٥؛ دورتي، ١٩٨٥، ٣٣-٤٤-٦٦) يه كتيكي تر له ليكهوته خراپه كاني كوتاي ئه خلاقي هيز ئه وهيه هيزي نوي دووبه ره كي له نيوان شاره كان دروست ده كه ن بۆ ئه وهى بتوان له ده وري يه ك خاوه ن هيز و يه ك ئامانج كۆبينه وه لي ره شه وه ره وشتي هيزيكي نوي ديتته مه يدان بۆ بهرگه گرتن له م بارودوخه دادگهري ئامانجي يه كه م و كوتايبيت لاي خاوه ني هيز ئه وه ره وشتي ناسينه وهى بيت له ناو كۆمه له كه ي دا لي ره خه لكه كه ده رمارگيري و خو به خت كردن بۆ سه ردار ده كه نه كردار (ئيين خه لدون، ٢٠١٦، ١، ٣٧٨-٣٨٥، ٤١٧؛ مه كيافيللي، ٢٠١٩، ١٥٣٩) ليكه وته ي نه ماني ره وشتي هيز له سه ر كۆمه لگا ئه وهيه ئه وانه ي راگري پايه ي شارستانيه تن هه موويان دوو چاري ئيفليج بوون ده بن ئه وانه شي كه گياني كييريكي و داهينانيان له ناو شارستانيه ت له ئه ستۆ گرتبوو دلنيابي له ده سته ده دن (ئيين خه لدون، ٢٠١٦، ٢، ٩٧-٩٩) نه ماني ئه خلاقي هيز يه كتيك له ليكه وته هه ره قورس و كاريگه ره كان كه به سه ر كۆمه لگا جييده هيليت نه ماني په روه رديه كه دوا جار چه ندين نه وهى ئه ويت تاوه كو بتوانن په روه رده و دووباره هيزي له سه ر بنياد بريتته وه له كاتيكا لاي مسكويه يه ك گرتن و هاوكاري هه ميشه هه نگاو يكي گه وري مانه وهى شارستانيه ت و مروفايه تين (ئيين خه لدون، ٢٠١٦، ١، ٣٧٣-٣٧٤؛ ناي، ٢٠٠٤، ٦٧-٦٨؛ مسكويه، ١٩٨٥، ١١٢)

دواتر مسكويه جه خت ده كاته وه كه تي كچووني ره وشتي فه رمانه وايان خيراترين هو كاره بۆ دارووخاني شارستانيه ته كان چونكه كاتيكا ده سه لاتدار ته نيا به دواي هه ز و ئاره زووي خويدا ده چيت دادپه روه ري بير ده چيته وه و سته م له ژيرنه ويكان ده كريت و ئه مه ش له ميژوودا هه ميشه بووته هو ي رووخاني ده و له ته كان به هه مان شيوه تاكه كان له كۆمه لگه دا ئه گه ر په روه رديه كي دروستيان نه بيت ده بنه هو ي تيكداني سيسته مي گشتي و بلاو بوونه وهى ره وشتي خراپ و مسكويه لي ره وه گرنگي زور به په روه رده ي مندالان ده دات له سه ر تاوه چونكه ئه وان داهاتووي شارستانيه ت و كۆمه لگه پي كده هين و مه رگي شارستانيه ت لاي مسكويه پرۆسه يه كي ته واو ناوه كي و ده رووني به جوړي ك پيش ئه وهى سوپاكان له ده ره وه هيزش بكه ن ده روونه كان له ناوه وه تيكا ده چن و كاتيكا مرو فقه كان شه هامه ت و عيفه ت و حيكمه ت له ده ست ده دن ئيدي كۆمه لگه توانا و هيزي بهرگري نامينيت (مسكويه، ١٩٨٥، ٧-١٥، ٤٤-٤٨)

بۆيه هيزي غه زه ب و هيزي شه هوه ت پيوستيان به ري كخستني عه قلاني به رده وام هه يه چونكه ئه گه ر غه زه ب كو نترول نه كريت ده بيتته هو ي توندوتيژي و شه ر و ئه گه ر شه هوه تيش به ره لا بيت ده بيتته هو ي چاوچنو كي و گه نده لي به ر بلاو و عه قل ته نيا هيزه كه ده توانيت ئه م دوو هيزه سه ركه شه مه ار بكا ت لي ره وه سيسته مي ئه خلاقي مسكويه په يوه ندي به قوولي له گه ل سيا سه تدا هه يه چونكه سيا سه تي دادپه روه رانه به ي ره وشتي به رز هه رگيز جيبه جي ناكريت و پاشاكان پيوستيان به حيكمه ت هه يه بۆ به رپوه ردي ولات و نه ماني حيكمه تيش هه ميشه سه ره تاي ليكه ه لوه شاني هه موو ده سه لاتي كه كاتيكا په يوه ندي به كۆمه لايه تيبه كان ته نها له سه ر بنه ماي به رزه وه ندي ماددي بن خو شه ويستي راسته قينه و هاوسوزي له نيوان مرو فقه كاندا نامينيت و ئه م گورانكاريه نه رينييه ش ده بيتته هو ي دروستبووني كينه و دوژمنكاري و دياره كۆمه لگه يه ك كينه به رپوه ي ببات ناتوانيت شارستانيه ت بپاريزيت بۆيه پاراستني ده روون له رزيله ته كان ئه ركي هه ر تاكيكي هو شياره و مسكويه رينماي ته واو ده دات بۆ چاره سه ركردني نه خو شيبه كاني ده روون چونكه ته زكيه ي ده روون كۆمه لگه له دارووخاني ناوه كي رزگار ده كات و ئه مه ئه و



په یامه سهره کییه که له کتیه کانیدا ده بیین چونکه میژوو پره له دهرس و نموونه و تیکچوونی مروّف هوکاري هم که مېوونه و کاتیک دادپه روهری نامینیت له ناودا شار بهره و ویرانی ده چیت له جیهاندا (مسکویه، ۱۹۸۵، ۸، ۱۴، ۲۰-۲۱).

به شی سییه م: ئوسفالد سپینگلر حتمیه تی سروشت و کوتای میژوو

له کاتی لیکولینه وه له میژووی مروّفایه تیدا پرسى کات یه کیکه له بابته ههره ئالوز و گرنگه کان که بیرمه ندى ئەلمانی ئوسفالد شپینگلر گرنگیه کی زوری پنده دات ئەو پیاویه که ناتوانریت له رینگه ی میتودی زانستی یان ماتماتیکی وشکه وه له چه مکی کات تی بگه ین به لکو ته نها هونه ر و ئایین ده توان دهر وازه ی راسته قینه بن بۆ ناسینی کات و به ستنه وه ی به چه مکی چاره نووسه وه چونکه مروّف له رینگه ی داهینانی هونه ری و هه ستی ئایینییه وه قوولای چاره نووسی خو ی ده بینیت و تیده گات که ههر شارستانیه تیک له میژوودا خاوه نی تپروانینیکی تایبته به خو یه تی بۆ کات بۆ نموونه مروّفی هیندی له میژوودا گرنگیه کی ئەوتوی به کاتزمیر و رۆژزمیر و تۆمارکردنی یاده وه ریه میژووییه کان نه داوه و ته نانه ت مروّفی چینیش نه گه یشته وه ته هه سته به هیزه ی که له ناو کات و ئاراسته ی بزاونتی میژوودا هه یه به لام شپینگلر لیره دا به شانازییه وه باسی شارستانیه تی رۆژئاوای ده کات که تیدا تیگه یشتن بۆ کات گه یشته وه ته به رزترین ئاستی هو شیارى به پیچه وانیه ی مروّفی هیندی و چینی میژووی رۆژئاوای وه ک میژووییه کی مهبه ستندار و روون دهرده که ویت له کاتیکدا میژووی هیندییه کان بیده ربه ست و کتوپره وه له میژووی کلاسیکیشدا ئەگه رچی که متر گرنگی به ژماره ی ساله کان دراوه به لام لای رۆژئاواییه کان به وردی هتیا و ژماره بۆ هه موو به شه کانی کات کراوه (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۱، ۲۴۹-۲۵۲)

کتیی ئاوابوونی رۆژئاوا له راستیدا شیکردنه وه یه کان پیشان ده دات که تیوری سو ری ژیا نی شارستانیه ته کان له سهر بنه مای گواستنه وه له قوناغی رۆشنیرییه وه بۆ قوناغی شارستانیه ت رووده دات و لیره شه وه پیربوونی گه لان وه ک یاسایه کی حتمی سروشت دهرده که ویت که رینگه ی به ره و کوتاییه و هیچ دهر بازبوونیکی نییه چونکه ههر شارستانیه تیک وه ک مروّف یان ههر بوونه وه ریکی زیندووی سهر زه وی به قوناغه سروشتیه کانی ته مه ندا تیده په ریت که بریتین له مندالی و گه نجی و کاملی پیاوه تی و پاشان پیری و که نه فته بوون که دوا جار مه رگی کوتای به دوا ی خویدا ده بینیت شپینگلر پیاویه که شارستانیه ت له و چرکه ساته ورده دا له دایک ده بیت که رۆحیکی گه وره له ناو واقیعدا به خه به ر دیت و خو ی له و رۆحیه ته سهره تابه هه میشه ییه ی مروّفایه تی جیا ده کاته وه و هم بوونه نو تیه ش ته نها له خاک و ژینگه یه کی جوگرافی دیاریکراودا گه شه ده کات و به رده وام به ستراوه ته وه به و ژینگه یه وه ریک وه ک چۆن چه که ره ی رووه ک به و زه ویه وه به ستراوه ته وه که تیدا شین ده بیت به م پییه له دایکبوونی ههر شارستانیه تیک کرده یه کی ته و او رۆحی ناوه کییه که په یوه ندى به ئاگاهاته وه ی رۆحیکی مه زنه وه هه یه له ناو دهر وونی تاک و کو مه لکه کاند و ئەمه ش خاسیه تیکی خودی ره سه نی هه یه نه ک شتیکی دهره کی خوازاو بیت و لیکولینه وه له م دیارده رۆحیه به ته و او ی جیا وازه له خو یتنده وه باو و لوژیکییه کان (شبنغلر، ۱۹۶۴، ۲۱۷-۲۱۸)

په یوه ندى نپوان شارستانیه ت و خاک هینده تونده که به چه ندين فاکته ری میژووی و دهر وونی به یه که وه گریدراون و ناتوانریت له یه کتر جیا بکریته وه کاتیک شارستانیه تیک له دایک ده بیت پیویسته وینه ی بوونی خو ی به شیوازیکی ره سه ن هه لبرگیت و ته و او ی هیزه دهره کییه کان و

أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين

ابن مسكويه وشبينغلر

رېنگريه کانی به رده می لایبات چونکه ههر شارستانی تیکی نوی له رېنگه ی تېروانینکی نوی و جیاواز بۆ جیهان سهر هه لده دات وهک چۆن مروؤی سهره تاپی له بهر ترسی قووی له مردن ته وای وزه و هیزی خوی بۆ پاراستی ژیان و بهرگریکردن به کار هینا و ئهم وزه زیندوو له قوولای نااگاییدا جیگر بوو لیره شدا ئاین رۆلکی بنه رتی ده گپرت له به ناگا هیئانه وهی رۆحی نیو شارستانی ته کان چونکه گوته ر ئاینیه کان له سهر بنه مای ترسی مروؤ له مردن و رووبه رووبوونه وهی چاره نووس بنیاد نراون و بوونه ته هاندهری سهره کی بۆ دروستکردنی شارستانی ته که وهک هه بوویه کی زیندوو به قوناغه کانی گه شه و پیری و له ناوچوواندا دهروات له لایه کی تره وه تیگه یشتی هیماکان بابته تیکی ته وای ناوه کییه و مروؤ ته نها له رېنگه ی ویزدانه وه ده توانیت هه ندیک له هیما گه و ره کان شی بکاته وه و لیان تی بگات که مه به ست له ویزدانیش نزیکبوونه وهیه له و رۆحه ی که سهرچاوه ی سهره کی ئهو هیمایه یه و ههر که سیکی به پی به شداری له دروستکردنی کلتوره که دا ده توانیت له ره مزه کان بگات چونکه هیچ که سیکی سهر به شارستانی ته تیکی دیاریکراو ناتوانیت به ته وای له جیهان و هیما ی شارستانی ته تیکی تر بگات (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۳۰۹، ۳۱۲).

شپینگلر به توندی ره خه له و دابه شکاریه باوه ده گرت که میژووی جیهانی بۆ سی قوناغی کۆن و ناوه راست و نوی دابهش کردوو و ئهم جوړه تېروانینه به ئه جندایه کی سه پینراوی رۆژئاوایی ده زانیت که له راستی میژووی و عه قلانیته دووره چونکه ئهم میتوده زبانی گه و ره به میژووی گشتی ده گه یه نیت و رېگره له ده رخستی پینگه ی راسته قینه ی مروفایه تی به و پییه ته نها له سهر بنه مای گه شه و بهرزه وهندیه کانی رۆژئاوا داریژراوه نهک هه موو گه لان بویه ناتوانیت ئهم مودیه به سهر گشت جیهاندا سه پینرت چونکه له کاتی پاشه کشه ی رۆژئاوا ده چهن دین شارستانی ته تر له لووتکه ی گه شه کردندا بوون و دابه شکاریه هیلییه که ته نها پیروزیه کی ناره وای به رۆژئاوا ده به خشیت و خزمهت به ناوه ندگه ریتی ئه وای ده کات (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۶۰) له م قوناغه دا چه مکی مه ده نیته وهک له دایکبووی کوتای شارستانیته سهر هه لده دات که کروکه که ی شاری مه زنه و له سهره تادا له ناو لادی و شاری لادییدا بوونی هه یه به لام له قوناغه کانی کوتاییدا جهنگ و ململانی له نیوان شار و لادی به ریا ده بیت و سهره نجام شاری مه زن لادی لاواز ده کات و ده تیوتینته وه به مهش مه ده نیته تیک دروست ده بیت که هه لویتستیکی مردووانه و بیریشه ی هه یه و به ستره وه ته وه به به به ردبوون و عه قلانیته و شکه وه که تییدا زمانی زیندویتی ده بیته زمانی وهستان و داهینان پهک ده که ویت و چاره نووس رۆلی نامینیت به لکو هوکاریتی جیگه ی ده گرتته وه و مه ده نیته وهک دیوه مردوو که ی شارستانیته به سهر زیندویتیاندا سهره که ویت و ته نها گوړانکاری رووکه شی ده میتینته وه لیره شدا لیکه وته ی نه مانی ره وشتی هیژ له سهر کوومه لگا به ته وای ده رده که ویت چونکه ئه وانه ی راگری پایه ی شارستانیته تن هه موویان دوو چاری ئیفلجی بوون ده بن و ئه وانه شی که گیانی کیپرکی و داهینانان له ناو شارستانیته تدا له ئه ستو گرتبوو دنیای ناوه کی خوین له ده ست ده دن (ئین خه لدون، ۲۰۱۶، ۲، ۹۷-۹۹؛ اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۲، ۱۴۵).

شاری مه زن به م شیویه ته وای جوانی شارستانیته و سهرنجراکیشیه که ی له گه ل خویدا ده بات له بهر ئه وهی هوکاریتی لوژیکی سروشت ته نها کار له سهر مردوو ده کات نهک زیندوو وه مه ده نیته تیش قوناغی مه رگ و به به ردبوونی رهقه به جوړیک شپینگلر سی قوناغی گه شه کردنی فوری ناوه کی بۆ مه ده نیته داده نیت که بریتین له زرگاریوون له شارستانیته و دروستبوونی



فۆرمى رهسهنى مهدهنيهت و قوناغى كۆتايى كه وشكهلاتن و رهقبوونه لهم بارودوخه دا ديارده كانى شارستانيهت وهك جومبازى و زورانبازي سادهن بهلام گوزارشت له جواميرى راسته قينه دهكهن به پيچهوانه وه وهرزشى نوئ ديارديه كي مهدهنيهته كه تيدا هونه دهبيتته وهرزش و پرهنسيى هونه له پيناو هونه ردا گهشه دهكات جا چ ئاوازي نهزوك بيت يان تيكه لكردى ناموى رهنكه كان و شپينگلر جهخت له سهر رووى پوزه تيفى شارستانيهت و نيگه تيفى مهدهنيهت دهكات وه و پي وايه ئه و جياوازييه لى سهر ياريگى توپى پى دروست دهبيت كۆتايى شارستانيهت و گهيشتن به مهدهنيهت رقه پيشان دهكات كه تيدا هونه ريش زيندووتى خوى له دهست دهكات چونكه لاي شپينگلر چاره نووس رسته ي راسته قينه ديارده يه كه مينه و بيرۆكه خۆگۆرگى صيروروى زيندووى تيدا دهرده كه وىت كه به سهر تهواوى وينه مىرووى جيهاندا زاله و چاره نووس شتيكى كتوپره بهلام رووداوى گهوره و به رهمدارى لى دهكه وىته وه چونكه زۆرئيك له دهستكه و ته كانى شارستانيهت ته كان به هوى چاره نووسه وه بوون و ئه وهى فه رمانه وايى مىرووش دهكات شته چاوه روانه كراوه كانن نهك ئاماده باشى و هوكاره دهستكرده كانى مرؤف بو سه لماندى ئه مهش دهليت هيچ كهس چاوه روانى سهره لدانى گه رده لولى ئيسلامى نه ده كرد كاتيك پيغه مبه ر محهمد ريگى خوى دوزيه وه وهك چون كهس چاوه روانى ناپليون و رۆبسيروى نه ده كرد ببه هوى گورانكارى گهوره و ئه م ياسايهش به سهر چاره نووسى هه موو بوونه وهران و ته نانهت زهوى و كۆمه لى خۆريشدا ده چه سپيت كه وهك دهستپيكي ههر رووداويك له گه ل كرده كه دا هاوشانه و جووله و گوراني له ناو خويدا هه لگرتوه به مه رجيك تيروانيينيكي ويژداني له به رامبه ردا هه بيت نهك رپره ويكي ژياني نه خشه بو كيشراو له سهر بنه ماي هوكارى لۆژيكي به لكو شتيكى كتوپره كه مرؤف به سهريدا ده كه وىت و وهك چاره نووسى نابينا يارمه تيدهرى كه ستي دهررونى كلاسيكى ناميرووي بووه بو دهرخستنى ناوه رۆكى جيهانى تايبه تى خوى (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۲، ۱۴۸؛ اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۱، ۲۳۸، ۲۸۳).

لهم روانگه يه وه كاتيك به راوردكارى له گه ل بيرمه ندانى ترى رۆژه لات دهكه ين ده بينين ئيبين خه لدون پي وايه هه موو هيز و ده سه لاتيك چوار قوناغى سهره كي ده پيويت و هه موو قوناغيكيش به چل سال پيوانه دهكات كه قوناغى چواره م دهبيتته قوناغى كۆتايهاتن و سهره و ژيروونى هيز (ئيبين خه لدون، ۲۰۱۶، ۱، ۳۷۸-۳۸۰) ئه مهش له گه ل تيروانييني شپينگلر هاواناهه نكه كه ده ليت هيچ هيزيكي دهره كي ناتوانيت ريگرى بكات كاتيك ته مه نى شارستانيهت به ره و مه رگ ده روات و چاكسازى ره وشتى ليره دا بيسوود ده بيت چونكه ياساى سروشته و كۆتايى ميروو ديت به م پييه تيوري سوورى ژياني شارستانيهت ته كان لاي سپينگلر زور روونه و پي وايه هه موو كولتورتيك ده بيت به م قوناغانه دا بروات كه بريتين له له دايكبوون و گه شه كردن و پاشان پيرى و مه رگى كۆتايى و ئه مهش ياسايه كي گه ردوونيه و مرؤف ناتوانيت دهستكارى بكات به جوړتيك كتيى ئاوابوونى رۆژئاوا شيكرده وه يه كي قووله بو دۆخى نوئ و سپينگلر ده ليت رۆژئاوا هه موو داهيتانه رۆحيه كانى خوى ته واو كر دووه و ئيستا له قوناغى گواستنه وه دايه له رۆشنيرييه وه بو شارستانيهت كه نيشانه ي كۆتاييهاتنى هيزى داهيتانه چونكه رۆشنيري لاي ئه و قوناغى زيندوويى و داهيتانى رۆحيه كاتيك مرؤفه كان ئايين و هونه ر و فه لسه فه ي نوئ دروست دهكه ن به لام كاتيك ئه م رۆحه وشك ده بيت شارستانيهت دهست پى دهكات و ته نيا گرنگى به ته كنه لۆژيا و مادده دهكات بويه كۆتايى ميروو لاي ئه م بيرمه نده به واتاى مه رگى حه تميه و هيچ هيزيكي دهره كي يان چاكسازى ره وشتى سوودى نيه

أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين

ابن مسكويه وشبينغلر

كاتيك كاتي پيرووني كولتوورنیک دیت دهبیت بروخت ههروهک چون مروفي پير ناتوانيت بگهريتهوه بؤگهنجی (اشبنغلر، ١٩٦٤، ١، ٧٥-٧٦، ٨٩).

شبينگلر به تهواوی رهخنه لهو بیرمه ندانه دهگريت که پيان وايه ميژوو هيليه چونکه ميژوو برتیه له کومه ليک کولتووری جياواز له يهک که هه کولتوورنیک تايه تمه ندى و روحی خوئی هه يه له جيهاندا و که گهيشته قوناغی شارستانییه ئیدی وهک داریکی وشک دهبيت بهم شيويه حه تمیه تی سروش لای سپینگلر هه موو کایه کانی ژيان دهگريتهوه ته نانه زانست و ماتماتیکیش له ژیر کاریگه ری ئەم سوورپه دان و هه ره ده میک تپروانی تايه تی خوئی هه يه بؤ کات و بوشای و کاتیک داهینان نامینیت زانستیش دهبيت شتی دووباره پاشان وشکبوونی دهروونی کومه لگه نيشانه ی سهره کی قوناغی کوتاييه که تیدا خه لکی شاره گه وره کان دهبنه مروفي بی روح و ته کنیکی و ته نیا به دوا ی پاره و دهسه لاتی مادیدا دهگه رین له ژياندا و ئەمهش به تهواوی ئاوابوونی روحی رهسەن نيشان ده دات چونکه پیری شارستانییه یاسیه کی حه تمیه و هيج به ده رکرنیکی نییه و ميژوو میسر و بابل و یونان ئەم راستیه مان بؤ دهسه لمین که هه موویان گهيشته لوتکه و پاشان نوقمی مه رگی ميژووی بوون و رۆژئاوايش ناتوانيت لهم چاره نووسه گه ردوونیه رزگاری بیت له کوتايیدا سیاست له قوناغی شارستانییه تدا دهبيت مملانی هیزه رووته کان و دیموکراسی دهبيت ئامرازیک له دهستی خاوهن سهرمايه کندا و رۆژنامه گه ری و میدیا میشی مروفه کان ئاراسته دهکەن به بی عه قل که ئەمهش نيشانه ی لیکه لوه شانی تهواوی بنه ما به رزه کانی رابردوو و پاشه کشه ی کوتای میژوو مروفايه تی له چوارچیه ی یاسا کاتییه کندا به روونی جیگیر دهکات (اشبنغلر، ١٩٦٤، ١، ١٣١-١٣٤، ١٤٥-١٤٨، ١٧٨-١٨٢)

بهشی چواره م خویندنه وهیه کی به راوردکاری و رهخنه یی

بنیاتی فیکری و فهلسه فی له خویندنه وهی میژوو مروفايه تیدا هه میشه له سه ر بنه ما ی تیگه يشتن له چه مکی هیژ و گورانکاریه دهروونی و کومه لایه تییه کان دامه زراوه که تیدا سهره تای کوتای و گه وره ترین مه ترسی له سه ر ئەخلاق خاوهن هیژ کاتیک دهست پیده کات که دادگه ری له ناوه ند و پیکهاته ی سیسته مه که دا ون دهبيت و ئەم نه مانی دادگه ریه ش به شیوازیکی راسته وخو سهره کیشیت بؤ دروستبوونی چاوچنۆکی و ته ماحکاری له لایه ن دهسه لاتدارانه وه که هه میشه هه ول ده دن بؤ کوکوردنه وهی مال و دهسته سهرداگرتهی مولک و سامانی گشتی به بی گویدانه به ها مرویه کان و ئەم ره فته ره نادا په روه رانه یه ش وا له هیژ دهکات به رده وام توانای ناوه کی و شه رعیه تی خوئی له دهست بدات به جوړیک که ناوه ندی هیژه که ئاماده ی دارووخانی تهواوی تیدا به رهف دهبيت و له ناوخوو به رهو سړانه وه هه نگاو ده نیت (ئین خه لدون، ٢٠١٦: ١٠٢-١٠٤؛ حکیمی توفیق، ٢٠٠٨، ٢٣-٦٧) لیره وه دهکريت بگوتريت که رهوشی هیژ به تهواوی له پیوستیه کومه لایه تی و سروشیه کانه وه سهرچاوه دهگريت (ئین خه لدون، ٢٠١٦: ١٠٢) به لام کاتیک کوتای و مه رگی ئەم هیژه نزیک دهبيت وه هوکاره که ی له زیده رویه وهیه له لایه ن خاوه نانی ئەخلاق هیژه وه کاتیک دوا ی چیژ و ویسته که سییه کان دهکون و ولات و سیسته مه که به رهو دارووخان و کولکاری دهبن (ئین خه لدون، ٢٠١٦، ٢، ١٠٠-١٠١-١٠٢) چونکه له م قوناغی دارووخانه دا کیپرکی له پیناو سه پاندنی هیژ و بنیادنانی دهو له ت نییه به لکو به کاره یانی هیژه له پیناو غه ریزه که سییه کان و پرسه ئابووریه کورتخایه نه کندا که بنه ماکانی کومه لگه لاواز دهکەن (ئین خه لدون، ٢٠١٦: ٢، ٢٠١٦)



٩٧) كاتيكيش هيزي رهسەن و دادپەرور نامین سته مکردن به ئاشکرا سەرھەڵدەدات و بەری پێ ناگیریت چونکە یاسایەکی دادپەرورەرانە لە گۆڕیدا نییە بۆ رێکخستنی پێوەندییەکان بۆیە ستمەملیکردن لە دۆخی پێ یاسای و پێ هیزیدا دەبێتە دۆخێکی تارادەییەکی باو و گشتی لە ناو کۆمەڵگەدا و ئەم پێ یاسایەش کاریگەری مەودادریژ و قوول لەسەر خودی بنیادنەری هیز و خاوەنی ئامانجیش جێدەھێڵێت بە جۆریک کە خەڵکی متمانەیان بەرامبەر ھەموو کەس لاواز دەبێت و بەرەو نەمان دەچێت (ئین خەلدون، ٢٠١٦: ١، ١٩٣-١٩٥)

لەم چوارچێوەیەدا مەروفي کامل و ھۆشیار ئەو کەسەییە کە پەیمانی لە گەڵ خۆیدا کردووە کە کۆنترۆلی تەواوی نەفسی خۆی بکات و بێتە خاوەن پاکدامنی و ئازایەتی و دانایی تا بتوانێت لەم داروخانە ئەخلاقییە خۆی بپارێزێت چونکە نیشانە ی پاکدامنی راستەقینە ئەوەیە کە مەروفي لە پێداویستیەکانی جەستەیدا دەستپێوگر و مامناوەند بێت بۆ ئەوەی چاوەنچۆکی و چاوەرسێتی زیانی پێ نەگەییەنێت و نیشانە ی ئازایەتیش ئەوەیە کە شەر لە گەڵ حەزە خراپ و نزمەکانی خۆیدا بکات بۆ ئەوەی توورەپی بێجێ بەسەریدا زāl نەبێت و نیشانە ی داناییش ئەوەیە لە بیروباوەر و جیهانبینی خۆیدا ورد بێتەووە بۆ ئەوەی زانستی چاکە بە دەست بهێنێت تا دەروونی پێ رێک بخات و دادپەرورەری بەدی بهێنێت (مسکویه، ٢٠٠٣، ١، ٢٣، ٢٤) بۆ گەشتن بەم ئامانجە بالایەش پێویستە مەروفي پابەند بێت بە پانزە بنەمای سەرەکییەووە کە بریتین لە ھەڵبژاردنی راستی بەسەر بەتالدا لە بیروباوەردا و راستگۆی تەواو لە گوتاردا و چاکە لە کرداردا و بەردەوامی لە کۆنترۆڵکردنی نەفس لەو شەرە ھەمیشەییە لە نێوان مەروفي و خۆیدا ھەییە شانەبەشانی پابەندبوون بە شەریعەت و ئەرکەکان و پاراستنی بەلێنەکان تا جێبەجێ دەبن کە یەکەمینیان بەلێنی نێوان مەروفي و خۆدایە ھەرۆھا کە مەکردنەووەی متمانە ی کوێرانە بە خەڵکی و خۆشویستی جوانی لەبەر خودی جوانی نەک لەبەر بەرژەووەندی و بێدەنگی لە کاتی حەزی نەفس بۆ قسەکردن تا ئەو کاتە ی عەقل بریار دەدات لە گەڵ پاراستنی خەسلەتە باشەکان تا دەبنە رەوشت لە دەرووندا و پێشەرەویکردن لە ھەر شتێک کە راست و دروست بێت و پاراستنی کات و تەمەن بۆ ئەوەی تەنھا لە شتی گرنگدا بە کار بێت لە گەڵ نەترسان لە مردن و ھەژاری بۆ ئەنجامدانی کارە پێویستەکان و وازھێنان لە دواخستنی کارەکان و گرنگی نەدان بە قسە ی خەڵکی خراپ و حەسود بۆ ئەوەی کات بە شەرکردن لە گەڵیاندا بە فەرپۆ نەچێت و راھاتن لەسەر مامەلەکردنی دروست لە گەڵ دەوڵەمەندی و ھەژاری و رێز و سووکایەتیدا و بەبیرھێنانەووەی نەخۆشی لە کاتی تەندروستیدا و خەم لە کاتی دلشادیدا و رازیبوون لە کاتی توورەپییدا بۆ ئەوەی ستمکاری کەم بێتەووە و لە کۆتاییدا ھەبوونی ئومیدی بەھیز و متمانە ی تەواو بە خودا و ئاراستەکردنی تەواوی سەرنج بۆ لای ئەو زاتە بالایە (مسکویه، ٢٠٠٣، ١، ٢٣، ٢٤).

لێرەووە تێدەگەین کە چوار ھۆکاری سەرەکی ھەن کە کاریگەری گەورە لەسەر شارستانیەت جێ دەھێلن لەرووی دەروونییەووە کە ئەوانیش بریتین لە نەزانی و پزندی و ترسنۆکی و ستمکاری و لەم رەگەزەنەش جۆرگەلێکی زۆر ھەن کە نەخۆشی دەروونین و زۆر کێشەیان لێ دەکەوێتەووە وەک ترس و خەم و توورەپی و جۆرەکانی عەشقی شەھوانی و جۆرەھا رەوشتی خراپ تر کە دەبنە ھۆی تێکچوونی بنەماکانی کۆمەلگە بەلام حیکمەت وەک فەزیلەتی دەروونی ناتقی جیاکەرەووە دەرەکەوێت کە بریتییە لە زانیی ھەموو بوونەووەرەکان بەو شتێوەی کە ھەن و زانیی کاروباری خودایی و کاروباری مەروفي و بەمەش زانیی بیرکردنەووەکان بەرھەم دێت کە کامەیان

أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين

ابن مسكويه وشبينغلر

پښوېسته بکړیت و کامه یان پښوېسته پښتوګوئ بخریت له کاتیکدا داوښپاکي فزېله تی ههستی شه هوانییه و دهرکهوتی ئەم فزېله ته له مرؤفدا بهوه دهبیت که ئاره زووه کانی بهی پی رای راست به کاربهینیت تا نه بیته کویله یان به لکو ببیته ئازادیکی راسته قینه و ئازایه تیش فزېله تی دهروونی تورهبییه که له مرؤفدا دهرده کهویت بهی پی ملکه چبوونی بو دهروونی ناتقی جیاکه رهوه تا له کاروباری ترسناک نه ترسیت ئەگەر کرده وه که ی جوان بوو به لام دادپه رهوه تی فزېله تیکه بو دهروون که له کوښوونه وهی ئەم سی فزېله ته دروست دهبیت کاتیک ئەم هیژانه ته سلیمی هیژی جیاکه رهوه دهن تا زال نه بن به رهو داواکارییه غه ریزیه کانی خوین و بو مرؤف خه سله تیک دروست دهبیت که هه میشه به هوپه وه دادپه رهوه تی له خوپه وه به رامبه ر به خوئی هه لده بژیت سهره تا پاشان دادپه رهوه تی به رامبه ر به که سانی تر لینییه وه دهرده کهویت (مسکویه، ۱۹۸۵، ۱۶، ۳۹-۴۰) زانین بهم به شانه و سنوره کانیاں جه وهه ری شته داواکراوه کان روون ده کاته وه که هه میشه له سهر یه ک حاله تن و ئه ویش زانستی سه لمینراوه که به هیچ شیوه یه ک گومان ناچیته ناوی و ئه و فزېله تانه ی که به زاتی خوین فزېله تن له هیچ بارودوخیکدا نابنه غهیری فزېله ت بوپه هوکاری ناوه کی لای مسکویه رهوشی دهروونه و تیکچوونی ناخ سهره تای ویرانبوونی گهردوونه (مسکویه، ۱۹۸۵، ۱۶، ۳۹-۴۰) پښی وایه ئه و پله ناته واره ی که نرمترین پله ی مرؤفه کاتیک دهرده کهویت که هیژی ئاخافتن و عه قل تیدا لاواز دهبیت و مهیلیان بو ئاره زووه کاتییه کانیاں دهچیت وه ک خواره دمه نی و پوښاک و ئه مانه ئه و که سانه ن که ئاره زووه به هیژه کان به هیژی دهروونی ئازهللیان رایانده کیشن و بهی پی ئه وهی هیژی عاقلیان تیدایه شهرمی لی ده که ن و له تاریکیدا ون دهن کاتیک دهیانه ویت چژیکي تایبه ت به ن و ئەم شهرمکردنه ش به لگه یه له سهر ناشرینییه که ی چونکه جوانی رها ئه وه یه که ئاشکرا بکړیت و ئەم ناشرینییه ش هیچ نییه جگه له و که مکوریانه ی که پښوېستن بو مرؤف و نرمترینان پښوېستترینیانه به شاردنه وه (مسکویه، ۱۹۸۵، ۱۶، ۳۹-۴۰)

له لایه کی تره وه ئوسفالد شپینگلر روانگه یه کی ته واهو جیاواز و حه تمی پښککش ده کات و پی وایه بو ههر شارستانییه تیک رۆحیکي پر له توانا و هیژی به پیت له ناخیدا هه یه که ئاماده یه بو به دیهاتن و مژده ی گه شه یه کی خیرا و بیوتنه دهادت له ماوه ی خوله کهیدا و دیته ناو بوونی زیندووه وه له ژینگه یه کی دهره کی دیاریکراودا پاشان دهست ده کات به چه سپاندنی وینه ی خوئی دژی تیکه له دهره کییه که چونکه دهیه ویت ئه و وینه یه به دیبهینیت که هه لیگرتوه بوپه میژووی ژیا نی بریتییه له میژووی خه باتی درپژخایه ن و ئەگەر ئاره زووی به دیهینانی وینه و دهسه لاتی هه بیت دهبیت ئیراده ی هیژی خوئی جیه جی بکات (بدوی، ۱۹۸۲، ۱۰۲) مادام له ناخیدا هیژی داهینهر هه یه به رده واهم دهبیت له گه شه کردن به لام کاتیک ده گاته ئامانجی کو تایی و وینه ی خوئی به دی دههینیت خوینی وشک دهبیت و هیژ و قه واره ی تیکده شکیت و له و کاته دا ده گوریت بو شارستانییه تی ماددی یان ده گاته پیری و دوا هه ناسه ی خوئی که ئەم شارستانییه ته ماددییه ش مژده ی نزیکوونه وهی مهرگی شارستانییه ته که یه چونکه هه نگاوه کانی کو تایی به ره و دارمان ده نیت و لاوازی و هه لوه شانه وه تیدا بلاوده بیته وه تاوه کو هه رگیز ناگه ریته وه چونکه شارستانییه تی ماددی چاره نووسی حه تمی و کو تایی ههر شارستانییه تیکه له میژوودا (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۱، ۸۷) شپینگلر پیپوایه چاره نووس و قه دهر به ته واهو بالادهستن به سهر میژوودا و مرؤف رۆلکی زور لاوازی هه یه له دروستکردنی رووداوه کاند چونکه زورجار نه خشه و پلانه کانی مرؤف ناچنه سهر و شتی چاوه روانه کراو رووده دن و ئەم باوه رپش ته نها بو ژیا نی ئاسای نییه به لکو ته واهو دوزینه وه زانستی و گه ردوونییه کانیش ده گریته وه چونکه کات



یه کیکی تر له گرفته سهره کییه کانی کومه لگا مړویه کان پرسی ترسه (سبحانی، ۲۰۰۶، ۴۰) چونکه ترسی مړوږ له ترس دوولایه نییه به درېژای قوناغه کانی میژوو و ئیمه به ته وای به ترس دهوړه دروین (بونکر، ۲۰۰۸، ۷۰) و جیهانی زینده وهران پر له مه ترسییه و ژورې زینده وهران له سهر کوشنده ترین راوکردن دهژین (کومه لیک نوسهر، ۲۰۱۲، ۵) کاتیکیش ترس نامیځی یان به پیچه وانه وه هیژ نامیځی په رتبوون له پایه کانی دروستبوونی هیژ پرووده دهت و خه لک ناتوان به دواى یه ک ئامانجا برؤن (توفر، ۱۹۹۰، ۳۴-۳۶) بویه ترسی مړوږ گه وړه ده بیت به راده ی گه وړه ی ئامانج و خاوه نداری له شته کانی و خه لکیش بو پاراستی خو یان هه میسه به ره شوینه پاریزراوه کان و شاره به هیژه کان کوچیان کردووه تا له مه ترسییه کان بیانپاریزیت (سبحانی، ۲۰۰۶، ۴۰) بهم شیویه به های ترس په یوه سته به خواستی کومه ل و توانای ترس بو تیرکردنی پیداوستییه کان که به بنه مای سهره کی دانراوه له سهره تای سهره لدانی شارستانیته کاند چونه کومه ل به هو ی سی بنه مای بوونی په یوه ندی خزمایه تی و پیوستی و ترس دروست بووه و نیشته جیبوون و چالاک زینده ی زیار په یوه ست بووه به پرکردنه وه ی پیداوستییه کان که ده بووه هو ی زیادبوونی گه شه ی کومه لگا سهرای ته وه ی مړوږ له قوناغی سهره تاییدا به سه ختی زوردا تپه ریوه چونکه پیوستی پالنه ریکه بو سهره لدان و هه ماهه نگی مړوږه کان بو یه کتر که به گیانی هاوکاری کومه لایه تی گه شه ده کات و یه کیکی له ره گه زه سهره کییه کانی شارستانیته کومه لگایه (پیردودی، ۲۰۱۰، ۱۰۳؛ ئین خلدون، ۲۰۱۶، ۱/ ۳۴۴؛ الحمري، ۱۹۸۴، ۳۸۱؛ ابن رسته، ۱۸۹۳، ۱۲۰؛ قادر، ۲۰۰۸، ۹۷-۹۸؛ محمده، ۲۰۱۰، ۶۶-۶۷) هه ووه ها شارستانیته ته کان زورجار ده که و نه ژیر کاریگه ری بارودوخی ناوخیو یان فشار و هیژشی دهره کی بو نمونه شینگهر باسی بسمارک و ته و شهرانه ده کات که بو یه کخستنی ته لمانیا کردی وه ک پیوستییه ک بو کوتایه پینان به دابه شبوونی ناوخیو (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۱، ۲۷۹) و ته و له به راوردکردنی نیوان شهر و برسییتیدا ده لیت شهر هوکاری دروستبوونی هه موو شته گه وړه کانه چونکه له کاتی شهردا مړوږ ئاماده یه گیانی خو ی فیدا بکات به پیچه وانه وه برسییتی تیکدهره چونکه ترسیکی وا له دلدا دروست ده کات که ته نها بیر له مانه وه ی بایلوژی خو ی بکاته وه و به مهش به رزترین ئاستی شارستانیته داده پمیت و مړوږه کان وه ک ئاژهل ململانی ده که ن (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۲، ۷۱۲) کاتیکیش برسییتی و گرنگی دان به ماده زیاد ده کات مړوږ چالاکي رچی خو ی له ده ست ده دات و ته مهش له شارستانیته تی ماددی نویدا ده بیتریت به لام ته و شهرانه ی شارستانیته تی ماددی بو داگیرکاری و فراوانخوازی ده ستیان پنده کات نیشانه ی دارمانن و لیژده چاره نووس کاتیک دهره که ویت که شارستانیته له به رامبه ر کیشه کانی ده وروبه ریدا ده سته وه سان ده بیت چونکه چیر ناتوانیت به زمانی گفتوگو هیژی خو ی بسه لمینیت بویه له ترسی مه ترسییه کانی جیهان ته نها په نا ده باته بهر هیژی چه ک و ماده و ته م دوخه له که سایه تی رؤژئاوای کؤندا هیه که به هو ی بیرکردنه وه ی کوئومبوسییه وه هه میسه به دواى داگیرکاریا ده گهریت (اشبنغلر، ۱۹۶۴، ۱، ۶۲۳) که ته مهش به هو ی ته و ململانی و ترسه بوونگه راییه وه یه که له ناخی مړوږدا هیه و مړوږ هه ولده دات له ینگه ی فیکر و هیماکانه وه ترسی خو ی به تال بکاته وه که زورجار به شیوه ی توندرووی کویرانه یان ترسی ئاینی دهره که ون.

پیکهاته ی فیکری ته م دوو بیرمه نده گه وړه یه له سهر بنه مای جیاوازی مه عریفی و فه لسه فی قوول دامه زراوه کاتیک باس له پرسی دارووخانی شارستانیته ده که ن چونکه ئین مسکویه وه ک فه یله سوفیکی ته خلاق و میژوونووسیکي ئیسلامی پییوايه که بنه مای مانه وه یان نه مانای

أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين

ابن مسكويه وشبينغلر

هەر کۆمه‌لگه‌یه‌ک په‌یوه‌سته به ئاستی پابه‌ندبوونی ئەندامه‌کانی به به‌ها ئەخلاقیه‌کان و دادپه‌روه‌ری چونکه لای ئەو م‌رو‌ف‌ خاوه‌ن ئیراده‌یه و ده‌توانی‌ت له ڕیگه‌ی په‌روه‌رده و چاکسازی ده‌روونییه‌وه ڕیگری له دارووخانی ناوه‌کی بکات به‌م شیوه‌یه م‌ود‌ی‌لی مسکویه م‌ود‌ی‌لیکی ناوه‌کی و ئیراده‌ی پ‌ی‌ش‌ک‌ه‌ش ده‌کات که تییدا تیکچوونی ئەخلاق ده‌سه‌لاتداران و تاکه‌کان ده‌ب‌ی‌ته ه‌و‌ی لیکه‌له‌وه‌شانی ریکخستنی کۆمه‌لایه‌تی به‌لام له به‌رامبه‌ردا ئوسقاند سپینگه‌ر له روانگه‌یه‌کی بایۆلۆژی و حه‌تمیه‌یه‌وه سه‌یری م‌ی‌ژوو ده‌کات و پ‌ی‌ی‌وايه که ه‌ه‌ر شارستانییه‌تیک ته‌مه‌نیکی دیاریک‌راوی سروشتی هه‌یه که وه‌ک ق‌و‌نا‌غه‌کانی ته‌مه‌نی م‌رو‌ف‌ له مندالی و گه‌نجیه‌یه‌وه به‌ره‌و پ‌ی‌ری و مه‌رگ ده‌چ‌ی‌ت لای سپینگه‌ر گ‌و‌رانی کولتور ب‌و‌ شارستانییه‌ت نیشانه‌ی پ‌ی‌ری و ک‌و‌تای هاتوو و ه‌ی‌چ ج‌و‌ره چاکسازییه‌کی ئەخلاق یان ئیراده‌ی م‌رو‌ی ناتوانی‌ت ئەم ره‌وتی حه‌تمیه‌یه بگ‌و‌ر‌ی‌ت ل‌ی‌ره‌وه تیده‌گه‌ین که خالی جیاوازی سه‌ره‌کی له نیوانیاندا له چه‌م‌کی ه‌و‌کارقه‌ومان‌دایه چونکه مسکویه ه‌و‌کاره‌که ده‌گه‌ر‌ی‌ن‌ی‌ته‌وه ب‌و‌ عه‌قل و ره‌وش‌تی م‌رو‌ف‌ به‌لام سپینگه‌ر ده‌یه‌به‌ست‌ی‌ته‌وه به یاسایه‌کی گه‌ردوونی سروشتی که ده‌ره‌وه‌ی ک‌و‌ن‌ت‌ر‌و‌لی م‌رو‌فه هه‌رچه‌نده هه‌ردوولا له‌سه‌ر ده‌ره‌نجامی ک‌و‌تای که بریتییه له زه‌رووره‌تی دارووخانی گه‌لان هاواران م‌ود‌ی‌لی به‌راوردکارییه‌که نیشانی ده‌دات که جیاوازییه‌که له نیوان گه‌شبینی ئەخلاق ئیراده‌گه‌رابی و ره‌شبینی م‌ی‌ژوویی حه‌تمیه‌گه‌رابی دایه که م‌ی‌ژوو شایه‌دی ئەم دوو ت‌ی‌روانینه گه‌وره‌یه‌یه (مسکویه، ١٩٨٥، ٥٩-٦٠).

ئین مه‌سک‌و‌وه له سه‌رده‌می خ‌و‌یدا پ‌و‌خته‌ی رای بیرمه‌ند و فه‌یله‌سوف و م‌ی‌ژوون‌و‌سه‌کانی ک‌و‌کردوو‌ه‌ته‌وه د‌و‌ای ئەوه‌ی ب‌و‌ی ده‌رکه‌وت که ده‌ب‌ی‌ت سوود له م‌ی‌ژوو وه‌ر‌ی‌گ‌ی‌ر‌ی‌ت له‌و باب‌ه‌تانه‌ی هه‌میشه دووباره ده‌بنه‌وه چونکه م‌ی‌ژوو پ‌ره له ئەزموونی هاوشیوه که چاوه‌ر‌وان ده‌کر‌ی‌ت نموونه‌کانیان له‌سه‌ر ئاستی ده‌ول‌ه‌ت و نه‌ته‌وه و شارستانییه‌ته‌کاندا دووباره ببنه‌وه و م‌رو‌فه که پ‌ره‌وه‌ی م‌ی‌ژوو داده‌ه‌ی‌ن‌ی‌ت و ئاراسته‌که‌ی دیاری ده‌کات ئەو ک‌و‌ن‌ت‌ر‌و‌ل‌که‌ری راب‌رد‌وو‌ه و پ‌ی‌وه‌ره‌کانی ب‌و‌ داده‌ن‌ی‌ت و کلیله‌کانی داها‌ت‌وو و دیاریک‌ردنی ئاراسته‌کانیشی له‌ژ‌ی‌ر ده‌ستی خ‌و‌یدایه (عه‌یزه، ١٩٩٣، ٤) ب‌و‌یه مسکویه ده‌ل‌ی‌ت ئەگه‌ر نموونه‌یه‌کی هاوشیوه له راب‌رد‌و‌دا هه‌ب‌ی‌ت و ئەزموونی پ‌ی‌ش‌ینانی تییدا ب‌ی‌ت ده‌ب‌ی‌ته ر‌ی‌به‌ر‌یک که م‌رو‌ف‌ چاوی ل‌ی‌ بکات تا خ‌و‌ی بپار‌ی‌ز‌ی‌ت له‌و به‌لایانه‌ی به‌سه‌ر گه‌لانی تر‌دا ها‌ت‌و‌ون و ده‌ست بگ‌ر‌ی‌ت به‌و شتانه‌ی بوونه‌ته ه‌و‌ی به‌خته‌وه‌ری نه‌ته‌وه‌کانی تر چونکه کاروباری ئەم جیهانه له یه‌ک ده‌چ‌ن و بارود‌وخه‌کانی هاوشیوه‌ی یه‌ک‌ترن به‌مه‌ش هه‌موو ئەو م‌ی‌ژوو‌ه‌ی م‌رو‌ف‌ ده‌ی‌پار‌ی‌ز‌ی‌ت و ل‌ی‌ تیده‌گات وه‌ک ئەوه وایه ئەزموونی راسته‌قینه‌ی خ‌و‌ی بن که تیاندایه تاقیب‌و‌ی‌ته‌وه و به‌م ج‌و‌ره م‌رو‌ف‌ وه‌ک که‌س‌ی‌کی شاره‌زا پ‌ی‌ش‌وازی له کاره‌کانی ده‌کات و پ‌ی‌ش‌ روودان‌یان ده‌یان‌ناس‌ی‌ت و جیاوازییه‌کی ز‌و‌ر گه‌وره هه‌یه له نیوان که‌س‌ی‌ک که به‌م شیوه‌یه ه‌و‌ش‌یار ب‌ی‌ت و که‌س‌ی‌کی ب‌ی‌ئه‌زم‌و‌ون که له باب‌ه‌ته‌کان تیناگات ته‌نها د‌و‌ای روودان‌یان نه‌ب‌ی‌ت (مسکویه، ٢٠٠٣، ١، ٥٩-٦٠) که‌واته م‌رو‌ف‌ ده‌توانی‌ت پ‌له به‌پ‌له بگاته پ‌ی‌ش‌ک‌ه‌وتنی زیاتر نه‌ک داروخان ئەگه‌ر ئاگاداری ئەو ئامرازه ب‌ی‌ت که ب‌و‌ی دروست ک‌را‌و‌یت و سه‌رکه‌وتنه‌که‌ی هاوتای راستی ب‌ی‌ت و باوه‌ری دروست ب‌و‌ پ‌ه‌یدا ب‌ب‌ی‌ت تا بگه‌ی‌ته پ‌له‌ی ت‌ی‌په‌رین به‌ره‌و زانسته به‌ریزه‌کان که سه‌ره‌تایان ف‌ی‌ز‌ی‌و‌ونی ل‌و‌ج‌یکه چونکه داروخان ش‌ت‌یکه ته‌نها له ره‌وشت و ه‌و‌کاره ده‌روونییه‌کان سه‌رچاوه ده‌گ‌ر‌ی‌ت و ر‌و‌لی ئیراده‌ی م‌رو‌ف‌ خالی سه‌ره‌کی نا‌ک‌و‌ی نیوان ئەم دوو دیدیه‌یه چونکه مسکویه بروای ته‌واوی به توانای چاکسازی و گ‌و‌ران‌ک‌اری هه‌یه و ده‌ل‌ی‌ت به په‌روه‌رده ده‌توان‌ی‌ت کۆمه‌لگه له لیواره ر‌ز‌گار بک‌ر‌ی‌ت کاتیک م‌رو‌فه‌کان ده‌گه‌ر‌ی‌نه‌وه ب‌و‌ ڕی‌گ‌ای عه‌قل و دادپه‌روه‌ری (مسکویه، ١٩٨٥، ٢٦) و خ‌و‌ی‌ند‌نه‌وه‌ی ره‌خنه‌ی



نیشانمان دەدات کە دیدی مسکویه پەرورەدەیییە و ئومێد دەبەخشیت بە کۆمەلگە لە ڕێگەى گۆڕینی رەوشتەووە کاتیک تاکەکان خۆیان چاک دەکەن کۆمەلگەش بەرەو باشتر دەچیت و ئەم تێروانینە گرنگی بە ھۆشیاری و ئێرادەى ئازاد دەدات لە کاتیکدا لای سپینگلەر ھەموو شتیک بە ھەتمیەت کۆتایی دیت (مسکویه، ١٩٨٥، ٢٨).

ئەنجامەکانی توێژینەو

یەکەم: جیاوازی جەوھەری نیوان ھەردوو بیرمەندەکە لە پرسی ھۆکارقەومانەکانی دارووخانی شارستانیەتدا کاتیک ئێبن مسکویه پڕۆسەکە دەگەرێتەووە بۆ ھۆکاری ناوەکیوئێرادەى ئازادی مەرفۆ لە ڕێگەى تیکچوونی رەوشت و ونبوونی دادپەرورەى بەلام ئۆسفالد سپینگلەر پڕۆسەکە دەبەستێتەووە بە یاسایەکی ھەتمی بایۆلۆژی گەردوونی کە دەرەوێ دەسەلاتی مەرفۆ و تێیدا تەمەنی شارستانیەتەکان وەک تەمەنی زیندەوھەران بەرەومەرگی ھەتمی دەچیت.

دووەم: ئێبن مسکویه مۆدیلێکی گەشبینانەى پەرورەدەیی پیشکەش دەکات کە تێیدا مەرفۆ دەتوانیت لە ڕێگەى کۆنترۆڵکردنی نەفس و پابەندبوون بە پانزە بنەما ئەخلاقیەکەى وەک دانایی و ئازایەتی ڕێگری لە دارووخانی کۆمەلگە بکات لە کاتیکدا سپینگلەر دیدیکی تەواو رەشبینانەى میژوویی ھەبە و یێ وایە گۆرانی کۆلتور بۆ مەدەنیەتی ماددی لە سەدەى نۆزدەھەمەووە مژدەى گیاندان و مەرگی ھەتمی شارستانیەتی رۆژئاوایی دەدات کە ھیچ چاکسازیەک ناتوانیت ڕێگەى پێ بگریت

سێھەم: سایکۆلۆژیای ترس و پێداویستی بوونگەرایی لای ھەردوو بیرمەند رۆژی سەرەکی دەگێرن بەلام بە دوو ئاراستەى جیاواز چونکە لای مسکویه ترس لە نەفس و ھەزە نزمەکان ملەلانیەکی ناوەکی ئەرتینیە بۆ بەدیھێنانی داوینیاکی بەلام لای سپینگلەر ترس لە مەترسیەکانی جیھان و برسیتی دەبێتە ھۆی دارمانی بەرزترین ئاستی شارستانیەت و وادەکات مەرفۆکان تەنھا بۆ مانەوێ بایۆلۆژی وەک ئازەل ملەلانی بکەن و پەنا بەرنە بەر ھێزی چەک.

چوارەم: توێژینەووەکە دەری دەخات کە چەمکی ھێز لای مسکویه پێوستییەکی کۆمەلایەتی دادپەرورەرانەى کە شەرعییەتەکەى لە بەھا مەرفۆیەکانەووە وەردەگریت بەلام لای سپینگلەر ھێز ئامرازێکی ھەتمی چارەنووسە کە لە کەسایەتیە میژووییەکانی وەک ناپلیۆندا رەنگ دەداتەووە چونکە بیروکە میژووییەکان سەرکەردەکان دروست دەکەن نەک سەرکەردەکان بیروکەکان و فراوانخوازی کۆلۆنیالیستی نوێش تەنھا نیشانەى وشکبوونی خوێنی رۆحی شارستانیەتەکەى.

پنجەم: ھەردوو فەیلەسوفەکە سەررای جیاوازی لە میتۆدی فیکریدا لەسەر یەک دەرەنجامی کۆتایی ھاوێش زەرورەتی دارووخانی ھێزە گەورەکانە کاتیک ناوەندە رۆحی و ئەخلاقیەکانی خۆیان لەدەست دەدەن بە جۆریک کە ئاویتەبوونی شارستانیەتەکان و فاکتەری جوگرافی ھاوکار دەبن بۆ گواستەووەى میراتی نەتەوھەکان بۆ سەرەتایەکی نوێ کە تێیدا میژوو بەردەوام لە نیوان تیکچوونی ناخ و ھەتمیەتی قەدەردا خۆی دووبارە دەکاتەووە.

لیستی سەرچاوەکان



أفول الحضارة بين الانحلال الأخلاقي ونهاية التاريخ: دراسة مقارنة بين

ابن مسكويه وشبينغلر

سهرجاوه كان به زماني عهره بي

1. ابن رسته، أ. ع. أ. ع.، ١٨٩٣. *الأعلاق النفسية*. ليدن: مطبعة بريل.
2. اتكن، ه. ج.، ١٩٦٣. دراسة التاريخ و علاقتها بالعلوم الاجتماعية*. وهرياني: محمد زايد. بيروت: دار العلم للملايين.
3. بدوي، ع.، ١٩٨٢. *فلسفة التاريخ عند أوزفالد شبينجلر*. بيروت: دار الأندلس.
4. بونكه، ه.، ٢٠٠٨. *دهرووناسي ترس*. وهرياني: ناسر سلاحي. سليمان: چاپخانه شقان.
5. توفلر، أ.، ١٩٩٠. *حضارة الموجة الثالثة*. وهرياني: عصام الشيخ قاسم. چاپي يه كه م. طرابلس: الدار الجماهيرية للنشر والتوزيع والإعلان.
6. جابري، ع. ح.، ٢٠٠٥. *فلسفة التاريخ والحضارة في الفكر العربي*. عمان: المنهال.
7. جماعة إخوان الصفا، ١٩٥٧. رسائل إخوان الصفا وعلان الوفا. بيروت: دار صادر.
8. حكيمي، ت.، ٢٠٠٨. *الحوار النيو واقعي - النيو ليبرالي حول مضامين الصعود الصيني*. نامهي ماستهر. كلية الحقوق: جامعة باتنة.
9. حميري، م. ع. م.، ١٩٨٤. *الروض المعطار في خبر الأقطار*. ليكولينه وهي: احسان عباس. بيروت: مكتبة لبنان.
10. دورتي، ج.، ١٩٨٥. النظريات المتضاربة في العلاقات الدولية. ترجمة وليد عبد الحي. الكويت: شركة كازمة للنشر والتوزيع.
11. عوهيزه، ك. م. م.، ١٩٩٣. *ابن مسكويه ومذاهبه الأخلاقية*. چاپي يه كه م. بيروت: دار الكتب العلمية.
12. مسكويه، أ. ع. أ.، ١٩٨٥. *تهذيب الأخلاق وتطهير الأعراق*. بيروت: دار الكتب العلمية.
13. مسكويه، أ. م.، ١٩٨٥. تهذيب الأخلاق في التربية. الطبعة الأولى. بيروت: دار الكتب العلمية.
14. مسكويه، أ. م.، ٢٠٠٣. تجارب الأمم وتعاقب الهمم (الجزء الأول). تحقيق سيد كسروي حسن. الطبعة الأولى. بيروت: دار الكتب العلمية.
15. مقرزي، ت. أ.، ١٩٩٦. المواعظ والاعتبار بذكر الخطط والآثار. قاهيره: مكتبة الآداب.
16. ناي، ج.، ٢٠٠٤. القوة الناعمة وسيلة النجاح في السياسة الدولية. ترجمة محمد توفيق البجيرمي. الرياض: مكتبة العبيكان.

سهرجاوه كان به زماني كوردي.



17. ئيبين خه لدون، ع. ر، ٢٠١٦. موقه ديمه ی ئيبين خه لدون*. چاپی دووهم. وهرگيرانی: سه رکهوت عه بدوللا. سلیمانی: ناوهندی غه زلنووس.
18. ابن خلدون، ع، ٢٠١٦. مهقه ديمه ی ئيبين خه لدون (به رگی يه کهم و دووهم). وهرگيرانی سه عید به شیر. سلیمانی: چاپخانه ی گهنج.
19. داودی، ه. پ، ٢٠١٠. جولینه رکانی میژوو. *گوڤاری میژوو-هه ولیر*، (١٦).
20. دیورانت، و، ٢٠٠٧. میژووی شارستانیته. وهرگيرانی ئازاد به رزنجی و نه بهز کهمال. سلیمانی: دهزگی چاپ و په خشی سه ردهم.
21. سبجانی، ن، ٢٠٠٦. *به ندایه تی* سلیمانی: چاپخانه ی به رههم.
22. شپینگلر، أ، ١٩٦٤. *ذهور الغرب (أفول الغرب)*. وهرگيرانی: أحمد الشيباني. بيروت: دار الحقيقة.
23. عه بدول، م، ٢٠٠٩. *فه لسه فه ی میژوو لای شپنگلر (لیکۆلینه وه یه کی شیکاری ره خنه یه)*. چاپی يه کهم. هه ولیر: دهزگی توڤینه وه و بلاوکردنه وه ی موکریان.
24. فارابی، أ.ن، ٢٠١٩. شاری فازيله. وهرگيرانی مهريوان عه بدول. سلیمانی: چاپخانه ی په هند.
25. قادر، ک. م، ٢٠٠٨. کاریگه ری شوین له سه ر دروست بوونی میژوو. *گوڤاری زانکوی سلیمانی (به شی)* (B، ٢٤).
26. کمال، م، (ب.س). *هیگل*. مالبورن: بلاوکراره کانی زانکوی مالبورن.
27. کۆمه لیک نووسه ر، ٢٠١٢. *ئاشنابوون به شوپن هاوهر*. سلیمانی: چاپخانه ی کارۆ.
28. کولنجوود، ر. ج، ١٩٦٨. *فکرة التاريخ*. وهرگيرانی: محمد بکیر خلیل. چاپی يه کهم. القاهرة: لجنة التأليف والترجمة والنشر.
29. محه مه د، ئ. ب، ٢٠١٠. فه لسه فه ی میژوو لای توڤینی. *گوڤاری میژوو*، (١٤).
30. مه کیافیلی، ن، ٢٠١٩. میر. وهرگيرانی به ختیار ئه حمه د سألج. سلیمانی: چاپخانه ی گهنج.

سه رچاوه کان به زمانی ئینگیزی.

31. Aron, R., 1998. Main Currents in Sociological Thought. New York: Transaction Publishers.
32. Childe, V.G., 1936. Man Makes Himself. London: Watts & Co.
33. Eagleton, T., 2004. The Aftermath of Theory. (Kurdish transln).



34. Haikal, M., 2020. Ethics and Power: Niccolo Machiavelli's thoughts on Ethics and Power in Politics. International Journal of Politics and Sociology Research, 8(3), pp.100-101.
35. Wirth, L., 1938. Urbanism as a Way of Life. American Journal of Sociology, 44(1), pp.1-24.
36. Wilson, E.J., 2008. Hard Power, Soft Power, Smart Power. Annals of the American Academy of Political and Social Science, 616(1), pp.110-124.

List of sources

Sources in Arabic

1. Ibn Rasta, a. ع. a. A., 1893. . *Psychological Relationships*. Leiden: Braille Press.
2. Atken, H.S. J., 1963. History Studies and Its Relationship to Social Sciences*. Translated by: Mohammed Zaid. Beirut: Dar al-Ilm al-Mulain.
3. Bdwi, A., 1982. *Philosophy of History at Ozfald Schbinger*. Beirut: Dar al-Andalus.
4. Bunker, H., 2008 . *Psychology of Fear*. Translated by: Nasser Salahi. Sulaimani: Shvan Printing House.
5. Tuffler, A., 1990 . *Third Wage Civilization*. Translated by Essam Al-Sheikh Qasim. First Edition. Tripoli: Al-Jamahiriyah House for Publishing, Distribution and Advertising.
6. Jabri, A. H., 2005. *Philosophy of History and Civilization in Arab Thought*. Oman: Al-Manhal.
7. Jama'at Ikhwan al-Safa, The Messages of the Brotherhood of Safa and the Brotherhood of Death. Beirut: Dar Sader.
8. Hakimi, T., *The new realistic - new liberal dialogue about Saudi-Chinese negotiations*. Master's Letter. Faculty of Law: Batna University.
9. Hamiri, M. ع. M., 1984. *Al-Road Al-Ma'atar in Al-Aqtar News*. Researched by: Ehsan Abbas. Beirut: Lebanon Office.
10. Durty, J., 1985 . Observational Perspectives in International Relations. Translation by Walid Abdul Hay. Kuwait: Kazema Publishing and Distribution Company.
11. Owaiza, K. م. M., 1993. * Ibn Muscovih and his school of ethics *. First Edition. Beirut: Scientific Library.
12. Moscow, a. ع. A., 1985. *Ethics and Purification of Iraq*. Beirut: Scientific Library.



13. Moscovieh, A.M., 1985 . Ethics in education. التبعة الأولى. Beirut: Scientific Library.
14. Moscovieh, A.M., 2003 . The experience of the nation and the consequences of the nation (part one). Investigation of Sayyid Kasroy Hassan. التبعة الأولى. Beirut: Scientific Library.
15. Muqrezi, T.A. المواعظ والاعتبار بذكر الخطط والأطبار. Cairo: Library of Arts.
16. Nye, J., 2004 . The power of grace and the means of success in international politics. Translated by Mohammed Tawfiq Al-Bajirami. Riyadh: Al-Abikan Library.
- Sources in Kurdish.
17. Ibn Khaldun, a. R., 2016. Muqadimay Ibn Khaldun*. Second Edition. Translated by: Sarkawt Abdullah. Sulaimani: Ghazalnoos Center.
18. Ibn Khaldun, A., Ibn Khaldun's Maqadima (Vols. I and II). Translated by Saeed Bashir. Sulaimani: Ganj Printing House.
19. Dowdy, H.S. P., 2010. Movers of history. *Journal of History-Erbil*, (16).
20. Durant, W., 2007 . History of Civilization. Translated by Azad Barzanji and Nabaz Kamal. Sulaimani: Sardam Publishing House.
21. Subhani, N., 2006 . *Slavery*. Sulaimani: Barham Printing House.
22. Spingler, A., 1964 . *Zhoor al-Gharb (Aful al-Gharb)*. Translated by: Ahmad al-Shibani. Beirut: The House of Truth.
23. Abdul, M., 2009 . *Spingler's philosophy of history (a critical analytical study)*. First Edition. Erbil: Mukriani Research and Publishing Institute.
24. Farabi, A.N. It's a virtuous city. Translated by Mariwan Abdul. Sulaimani: Rahand Printing House.
25. Qadir, K. M., 2008. The influence of place on the formation of history. *Journal of Sulaimani University (Part B)*, (24).
26. Kamal, M., (B.S.). *Hegel*. Malborn: Malborn University Publications.
27. Collection of Writers, *Introduction to Chopin Hauer*. Sulaimani: Karo Printing House.
28. Kulnjwood, R. (2006). J., 1968. *Thought of History*. Translated by: Mohammed Bakir Khalil. First Edition. Cairo: Writing, Translation and Publishing Committee.
29. Mohammed, A.S. B., 2010. Toynbee's philosophy of history. *Journal of History*, (14).
30. Machiavelli, N., Mir. Translated by Bakhtiar Ahmad Salih. Sulaimani: Ganj Printing House.



Sources in English.

1. Aron, R., 1998. Main Currents in Sociological Thought. New York: Transaction Publishers.
2. Childe, V.G., 1936. Man Makes Himself. London: Watts & Co.
3. Eagleton, T., 2004. The Aftermath of Theory. (Kurdish transln).
4. Haikal, M., 2020. Ethics and Power: Niccolo Machiavelli's thoughts on Ethics and Power in Politics. International Journal of Politics and Sociology Research, 8(3), pp.100-101.
5. Wirth, L., 1938. Urbanism as a Way of Life. American Journal of Sociology, 44(1), pp.1-24.
6. Wilson, E.J., 2008. Hard Power, Soft Power, Smart Power. Annals of the American Academy of Political and Social Science, 616(1), pp.110-124.

